

RELAȚIILE ROMÂNNO-UCRAINESE ÎN *ISTORIA UCRAINEI-RUSI*. CONSIDERENTE ISTORIOGRAFICE (I)

EDUARD BAIDAUS

Motto: „Pentru o perioadă destul de îndelungată
Moldova și Muntenia au fost un caz clasic de intrigi
politice, care deseori erau greu de înțeles ...”

M. Hrușevski

NOI ȘI SLAVII

Afirmam recent într-un studiu că este greu de conceput trecutul națiunii române fără istoria vecinilor ei¹. Slavilor, nu pentru că am dori să minimalizăm locul altora (al maghiarilor sau al grecilor, spre exemplu) le revine, în contextul istoriei românilor, cel puțin o porțiune geografică și istorică mai largă decât celorlalți. Nu întâmplător Nicolae Iorga rezerva la timpul său un întreg capitol românilor și slavilor². Istoricește alături de noi s-au aflat: la vest – sârbii, la est – slavii de răsărit (în primul rând ucrainenii și rușii moscoviți, mai puțin belarușii), la sud – bulgarii, iar la nord – polonii. Diverse nume de familii românești: Sârbu, Cazacu, Zaporojanu, Moscalu, Leahu sau Bulgaru, dau indicații clare asupra unei interferențe și conexiuni antroponimice româno-slave. Raporturi politice, influențe religioase și culturale reciproce, toate la un loc și-au adus o proprie contribuție la evoluția istorică atât a românilor, cât și a națiunilor slave (dar nu numai), din apropiata vecinătate. Doamnă de origine ruteană – soție de mare voievod la curtea domnească din Suceava³, pretendenți cazaci la tronul Moldovei⁴, domn croat în

* Acest studiu a beneficiat de sugestiile și comentariile mai multor colegi. Exprimăm și pe această cale sincere mulțumiri dr. Ion Eremia Habiliat (Chișinău), dr. Castilia Manea-Grgin (Zagreb), dr. Petronel Zahariuc (Iași), dr. E. Cemenchii (Chișinău). Redactarea sumarului în limba engleză a fost făcută de dl Myroslav Yurkevich (Edmonton, Canada), fapt pentru care îi suntem recunoscători – E.B.

¹ Eduard Baidaus, *Mihail Hrușevski și Istoria Ucrainei-Rusi*, în „Revista istorică”, t. XX, 2009, nr. 3–4, p. 309–328.

² Nicolae Iorga, *A History of Romania. Land, People, Civilization*, London, 1925, p. 30–40.

³ Evdokia de Kiev, soția lui Ștefan cel Mare – A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II *De la întemeierea țărilor române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*, ed. a IV-a, București, 1986, p. 336; Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 448.

⁴ Primul pretendent a fost Dimitrie Wiśniowiecki zis Dumitrașco sau Dimitrie Wiśniowiecki-Baida. Referitor la acest personaj istoric v. mai nou Iлона Czamańska, *Wiśniowiecky Monografia rodu*,

„Revista istorică”, tom XXI, 2010, nr. 1–2, p. 167–182

scaunul de la Iași⁵, mitropolit de „os domnesc” la Kiev⁶, mitropolit al Moldovei a cărui origine s-a crezut un timp a fi galițiană⁷, înrudiri matrimoniale româno-polono-ucrainene⁸, cărturari și oameni de stat originari din țările române aflați în slujba țarului moscovit⁹, domni ai Moldovei hătmăniți de sultan peste Ucraina otomană¹⁰ sau chiar și descendenți din boieri moldoveni în administrația Ucrainei moscovite¹¹ – acestea sunt doar câteva exemple ce confirmă semnificația și

Poznań, 2007, p. 67–83. Despre recrutarea pretendenților la domnia Moldovei cu concursul direct al cazacilor zaporojeni v. Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, București, 1980, p. 57.

⁵ Este vorba de Gaspar Grațiani, domn al țării între 1619 și 1620. Pentru un studiu mai nou, cu o solidă doză de exhaustivitate privind personalitatea și domnia lui Grațiani în Moldova a se vedea Castilia Manea-Grgin, *Neobičan knez na moldavskom prijestolju: Hrvat Gašpar Gražiani (1619–1620)*, în „Povijesni prilozi. Časopis Hrvatskoga instituta za povijest”, an 25, 2006, nr. 30, p. 51–77.

⁶ Petru Movilă, fiul lui Simion-Vodă, domn al Munteniei și Moldovei în primul deceniu al secolului al XVII-lea, este considerat o personalitate marcantă în istoria poporului ucrainean și a celui român. Viața și activitatea confesională a acestuia sunt reflectate într-o serie de studii monografice și colecții de articole publicate nu doar ca elemente științifice ale istoriografiei române, ci și ale celei ucrainene. De exemplu: V.M. Nichik, *Petro Mogila v dukhovnoi Istorii Ukrainy*, Kyiv, 1997; în *Introducere* (p. 4–11) autorul prezintă succint istoriografia ucraineană, pe cea din Republica Moldova și pe cea din România vizând personalitatea lui Petru Movilă. *Istoriia Pravoslavnoi Tserkvi v Ukraini. Zbirka naukovykh prats'. Do 400-richchia vid narozhdennia i 350 – richchia pam'yati Sviatitelea Petra Mogyly, mitropolita Kiyvs'kogo*, Kyiv, 1997.

⁷ Potrivit lui Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 170, „prelatul inteligent” Dosoftei se trăgea dintr-o familie de negustori din Galiția. Există însă și alte opinii. Nicolae Fuștei, în *Opera mitropolitului Dosoftei în contextul culturii spirituale sud-est și est europene (a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, Chișinău, 2008, p. 28–29, susține că marele cărturar s-a născut în 1624 „în familia lui Leontar și Misira Barilovici, în Suceava ... Numele de familie ... ne face să vedem în el un descendent din Serbia”. Ceva mai înainte, originea românească a mitropolitului a fost susținută de Al. Andriescu, *Studiu introductiv*, în vol. *Dosoftei. Opere. I. Versuri*, ed. N.A. Ursu, București, 1978, p. VI–IX. Chiar dacă se acceptă originea românească a lui Dosoftei, relația sa cu cultura polonă și ortodoxia ucrainenilor este mai mult decât evidentă – *ibidem*, p. IX, X, XV.

⁸ Cazul Movileștilor ni s-a părut a fi cel mai elocvent. V. mai nou, cu referințe directe la Irina (Raina sau Regina), una din fiicele lui Ieremia Movilă, mama marelui magnat polon Ieremia Wiśniowiecki și bunica regelui polon Mihail Wiśniowiecki, Iłona Czamańska, *Wiśniowieccy Monografia rodu*, p. 122–126. Recent și la Lvov a fost editat un studiu monografic consacrat lui Ieremia Wiśniowiecki, nepotul voievodului moldovean Ieremia Movilă, studiu din care nu lipsesc interferențele acestuia cu românii: Iurii Rudnitskii, *Ieremia Vishnevetskii: sprobna reabilitatsii (Eseistichna rozvidka)*, L'viv, 2008, p. 96, 99, 106 și 235. A se vedea de asemenea în chestiunea relațiilor de rudenie Constantin Rezachevici, *Principii Dimitrie Wiśniowiecki și Mihail Korbut Wiśniowiecki și înrudirile lor cu Bogdăneștii și Movileștii. Lămurirea unor confuzii istorice*, în „Arhiva genealogică”, III (VIII), 1996, 3–4, p. 313–320.

⁹ Nicolae Milescu Spătaru și Dimitrie Cantemir. Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Spătarul Milescu (viața, călătoriile, opera)*, București, 1998; mai nou, privitor la personalitatea lui Dimitrie Cantemir, Victor Țvircun, *File din istoria vieții și activității politice a lui Dimitrie Cantemir*, Chișinău, 2009.

¹⁰ Referire la domnul Moldovei Gheorghe Duca – Ion Eremia, *Hătmănia domnilor Moldovei la est de Nistru (1681–1703)*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 1994, nr. 1, p. 20–29.

¹¹ Este vorba de hatmanul Dănilă Apostol (1654–1734), fiul lui Pavel Apostol-Catarji (1618–1678). Mai multe detalii despre viața și gloria acestui descendent român se pot găsi într-un studiu monografic publicat acum câțiva ani la Kiev: Borys Krupnyts'kyi, *Get'man Danilo Apostol i iogo doba*, Kyiv, 2004. V. și Ion N. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ed. Ștefan Purici, Rădăuți, 1997, p. 133.

interferența factorilor etnic și politic românesc și slav pentru istoria Europei de Est și Sud-Est¹².

Căderea Bizanțului și înfrângerea Balcanilor, alături de înaintarea otomanilor în inima bătrânului continent au condiționat o intensificare a legăturilor țărilor române, mai întâi cu vecinul de miazănoapte, Polonia, și subiecții acesteia: Ucraina apuseană și cazacii zaporojeni, iar mai apoi și cu îndepărtata Rusie Moscovită. Anexarea în secolul al XIV-lea a „Rusiei Roșii” [Ruteniei] nu a avut „numai o importanță din punct de vedere comercial pentru ... Polonia, ci și una strategică deosebită”, aceasta permițând „celui care o stăpânea să-și consolideze influența în Moldova”¹³. Alexandru Boldur, referindu-se la acele vremuri, nota că anume „sub influența galițiană și poloneză, sfatul (domnesc) capătă denumirea de „rada noastră” sau „rada moldovenească”¹⁴. Ceva mai târziu, la scurgerea a două secole de la încorporarea Ruteniei la regatul Poloniei, nobilul polon Leonard Górecki avea să menționeze importanța viabilității statale a Moldovei pentru apărarea Poloniei și a acestei provincii¹⁵. La rândul său, perioada secolelor XVI–XVII ocupă prin complexitatea conjuncturii geopolitice un loc special atât în istoria noastră, cât și în a celor implicați în tentativele de a opri expansiunea Imperiului Otoman în Europa de Răsărit: poloni, lituanieni, ucraineni și moscoviți. Anume din acest motiv îi găsim pe români alături de alte popoare în lucrările consacrate fie luptei antiotomane, fie istoriei naționale în general. *Magnum opus* al istoricului ucrainean Mihail Hrușevski, *Istoria Ucrainei-Rusi*, se referă la cel de-al doilea caz.

Mihail Hrușevski a fost cel care a introdus în circuitul științific noțiunea de „Istorie a Ucrainei-Rusi”¹⁶. Prin aceasta el a înțeles o istorie a tuturor celor considerați ucraineni și a teritoriilor populate de aceștia. „Rusi” este echivalentul pentru „Rutenia”, drept „ruteni” fiind desemnați ucrainenii din regiunile de vest ale Ucrainei contemporane. Potrivit lui Hrușevski, „Ucraina-Rusi” nu era într-o conexiune directă cu „rusesc-moscovit”. Îmbinarea de cuvinte „Ucraina-Rusi” a fost concepută și interpretată de autor drept o noțiune de tranziție spre noul termen

¹² Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 13–14.

¹³ Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV–XVI*, București, 1985, p. 17.

¹⁴ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 205.

¹⁵ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV–XVI. Evoluția unui concept în contextul vremii*, București, 2001, p. 344–345.

¹⁶ În istoriografia rusă și occidentală existau și există încă mai mulți termeni pentru a desemna epoca medievală a Rusiei: Rusia Kieveană, Rusia Moscovită, Moscovia. „Ucraina-Rusi” a constituit un antipod față de termenii existenți, punând la îndoială dreptul de monopol al Moscovei asupra „Rusiei Kieveane”. Câteva decenii mai târziu, un alt autor, Nestor Korol, tot ucrainean, a folosit în titlul studiului său îmbinarea de cuvinte „Moscovia-Rusia”. Korol a făcut aceasta probabil din intenția extrapolării termenului introdus de Hrușevski, subliniind astfel diferența și existența separată a „Rusiei” moscoviților de cea a „Ucrainei-Rusi” a ucrainenilor. Nestor Korol, *Ukrains'ke kozatstvo – rodonachal'nyk kinnogo viis'ka Moskovii-Rosii. The Ukrainian Kozaks – the Progenitor of the Cavalry in Muscovy-Russia*, New-York, 1963.

geopolitic „Ucraina” care ar cuprinde întregul teritoriu populat de ucraineni. Termenii „Ucraina” și „ucraineni” urmau să substituie, fapt care s-a și întâmplat, denumirile de Rutenia/rutean și Malorosia/maloros. Alexandru Boldur, referindu-se la opera lui Hrușevski, scria că acesta, prin „istoria poporului ucrainean”, încerca „să prezinte un studiu complet al tuturor ramurilor aparținând poporului ucrainean”¹⁷.

Scopul pe care ni l-am propus în studiul de față este, în primul rând, de a scoate în evidență istoricul relațiilor româno-ucrainene în secolele XVI–XVII văzut prin prisma lui Mihail Hrușevski. În același timp, intenționăm să facem și o analiză istoriografică, deși departe de a fi una exhaustivă, a informației cuprinse în acest *magnum opus*. Așadar, am apelat în acest sens atât la operele din patrimoniul scrisului istoric românesc, cât și la lucrările ieșite de sub condeul autorilor contemporani din Europa și America de Nord. Cele descoperite indică limpede că subiectul relațiilor româno-ucrainene și al interferenței acestora cu istoria Poloniei, Rusiei Moscovite sau cu cea a Imperiului Otoman este constant în atenția cercetătorilor și rămâne deschis noilor explorări.

Obiectul de bază al studiului de față constituie deci analiza volumelor șapte, opt și nouă (partea I) ale enormei lucrări¹⁸. Vecinătatea geografică și interferențele politice, militare și culturale dintre ucraineni și români au făcut ca acestora să li se rezerve un loc aparte în studiul monografic avut în vedere¹⁹. Frecvența cu care autorul i-a menționat pe români în volumele VII, VIII și IX/1 a depins de mai mulți factori, precum intensitatea și profunzimea relațiilor dintre ucraineni și români, contextul geopolitic, religios, cultural și militar sau sursele documentare de care a dispus savantul la acel moment. Trebuie menționat, însă, că uneori afirmațiile istoricului privitoare la trecutul românesc și la relațiile noastre cu ucrainenii nu corespund întocmai punctului de vedere acceptat în istoriografia română. Acest fapt nu i-a împiedicat pe predecesorii noștri, cum au fost de exemplu Nicolae Iorga și Alexandru Boldur, să dea o apreciere critică²⁰ sau, dimpotrivă, să facă apel la un

¹⁷ Alexandru V. Boldur, *Basarabia și relațiile româno-sovietice (Chestiunea Basarabiei și dreptul internațional)*, București, 2000, p. 130. Pentru mai multe detalii despre slavii răsăriteni „Ros” și varegii scandinavi „Rus” în istoria Rusiei Kievene v. Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 382–390.

¹⁸ Dat fiind faptul că preocupările noastre țin în mod special de această perioadă istorică ne-am oprit doar la secolele XVI–XVII. Perioadele tratate în volumele anterioare (volumul I și cele ce urmează să apară) ale ediției canadiene indiscutabil vor provoca un interes profesional colegilor specializați în istoria antică și medievală.

¹⁹ De remarcat că unele referințe la volumele unu și șapte, editate în Canada în anii 1997 și respectiv în 1999, au fost făcute de Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori, Moldova și Marea Neagră la începutul secolului al XVII-lea*, în vol. *Marea Neagră. Puteri maritime – Puteri terestre (sec. XIII–XVIII)*, coord. Ovidiu Cristea, București, 2006, p. 260–282. Cu aceeași ocazie sunt menționate atât opinia critică a lui Nicolae Iorga la rezumatul german al operei lui Hrușevski, cât și înalta apreciere pe care corifeul nostru a arătat-o față de Mihail Hrușevski – *ibidem*, p. 261, nota 2.

²⁰ Nicolae Iorga, *Legăturile românilor cu rușii apuseni și cu teritoriul zis „ucrainean”*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, s. II, t. XXXVIII, 1916, p. 1–61; Alexandru V. Boldur, *Basarabia și relațiile româno-sovietice*, p. 130–132.

moment oportun la opera lui Mihail Hrușevski²¹. Ultimul, spre exemplu, includea Basarabia, Bucovina și Maramureșul în „teritoriul etnic ucrainean”²²; susținea teoria lui Rösler privind chestiunea continuității românilor etc.²³ De altfel, în mod normal, opinia istoricilor, români sau ucraineni în cazul nostru, nu trebuie să fie neapărat acceptată reciproc de ambele părți²⁴. Putem face referință, de exemplu, la unul dintre marii noștri istorici, Nicolae Iorga²⁵, pentru care rutenii din Bucovina în epoca Unirii de la 1918 erau „dezertori militari care făceau probleme la Cernăuți”²⁶. Firește, partea ucraineană îi tratează pe aceștia diametral opus, făcându-i patrioți ai națiunii lor²⁷.

Evident că șirul de exemple poate fi continuat și s-ar putea stârni o polemică interminabilă. Nu acesta, însă, este scopul pe care îl avem în vedere. Trebuie să recunoaștem, totodată, că în cele ce ne-am propus suntem departe de gândul de a

²¹ Pentru unele referințe a se vedea A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, p. 116, 126, 149, 150, 244; Ion N. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, p. 119, 125, 132, 134, 141–144; Ion Eremia, *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634–1653). Contribuții la istoria diplomației moldovenești în secolul al XVII-lea*, Chișinău, 1999, p. 204–205. Alexandru Boldur, spre exemplu, polemizând cu autorii sovietici în privința extensiunii spațiului galițian, făcea apel la opera lui Hrușevski pentru a contra-argumenta pretențiile URSS față de Basarabia – Aleksandr Boldyr’, *Bessarabskii vopros*, Kishinev, 1930, p. 35.

²² Alexandru Boldur (*Basarabia și relațiile româno-sovietice*, p. 131) scria că unii autori „se expun riscului de a anexa la teritoriul național unele pământuri străine. Profesorul Hrușevski n-a știut să evite această primejdie”. Concluziile și afirmațiile lui Mihail Hrușevski au priză și în prezent. Consulul General al Ucrainei în orașul Brest (Belarus), Ivan Baranchik, afirma în legătură cu aniversarea a 360 de ani de la începutul răscoalei conduse de Bogdan Hmelnițki: „Către mijlocul secolului al XVII-lea teritoriile etnice ucrainene se aflau, în marea lor majoritate, în componența Republicii nobiliare polono-lituaniene, Moldovei, Austriei și Transilvaniei” – Ivan Baranchik, *Așa se nasc statele*, în „Vechernii Brest”, 11 iulie 2008 (<http://vb.by/article.php?topic=3&article=2042>, accesat 23 iunie 2009).

²³ Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus*, vol. I *From Prehistory to the Eleventh Century*, Edmonton-Toronto, 1997, p. 5–7, 97–98.

²⁴ Ștefan Purice, *Cu privire la concepția istorică despre dominația Haliciului asupra teritoriului din nordul Moldovei în secolele XII–XIV*, în „Revista de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 4, p. 3–12. Merită în acest sens să menționăm un studiu publicat recent la Bila Tserkva (Ucraina) și axat în întregime pe procesul de etnogeneză a ucrainenilor. Autorul acestuia, deși susține fără niciun dubiu românitarea basarabenilor, menționează că „moldovenii, locuitori ai statului contemporan Moldova, ... în afară de elementul social comun românesc au mai inclus în sine un considerabil substrat slav (ucrainean)” – Vasil’ Balushok, *Ukrains’ka etnichna spil’nota. Etnogenezes, istoria, etnonimia*, Bila Tserkva, 2008, p. 83–84.

²⁵ O doză de subestimare a semnificației lui Nicolae Iorga poate fi urmărită în afirmația istoricului american de origine bulgară Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, New York-Oxford, 1997, p. 26: „... Nicolae Iorga, Romania’s greatest historian (at least in terms of the size of his opus and influence at home and abroad)”.

²⁶ Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 262.

²⁷ A se vedea de exemplu *Bukovina i Khotinshchina u roky Pershoi svitivoi viiny ta borot’ba za ukrains’ku derzhavnist’*, în vol. *Bukovina: istorichniy narys*, Chernivtsi, 1998, p. 199–222 sau *Pod rumuns’kim postolom*, s.l., 1937, p. 19–45.

face lucrării lui Hrușevski o recenzie critică exhaustivă. Aceasta ar fi ca și când cineva ar încerca să „recenzeze” în prezent opera lui Iorga, Xenopol sau Giurescu. Multe s-au schimbat de la apariția primelor volume, ca de altfel și de la publicarea întregului *magnum opus* al istoriografiei ucrainene²⁸. Știința istorică s-a dezvoltat, a dat naștere la noi teorii, noi metode de cercetare etc. Au apărut noi culegeri de documente, au fost și continuă să fie publicate noi studii, monografii, recenzii. Cercetătorii, între timp, au devenit favorizați de facilitarea accesului la izvoarele inedite păstrate în arhivele și bibliotecile din țara lor de origine sau de peste hotare.

PROIECTE DE REEDITARE A ISTORIEI UCRAINEI-RUSI

Din considerente științifice, dar, admitem, nu mai puțin politice, Mihail Hrușevski și-a dorit o mai largă difuzare și accesibilitate a operei sale. Concepută și scrisă în limba ucraineană, aceasta s-a bucurat de ediții în mai multe limbi: ucraineană, germană, rusă și engleză. La finele secolului trecut, ținându-se cont de semnificația monografiei pentru istoriografia ucraineană și valoarea ei pentru cea universală, au luat naștere două proiecte de reeditare. Primul, în limba ucraineană, a fost inițiat cu circa douăzeci de ani în urmă de către Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Ucrainei. Este neîndoielnic că inițiativa s-a datorat pe de o parte politicii de *perestroika* promovată de Kremlin odată cu venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, iar pe de alta, deșteptării naționale a ucrainenilor. Astfel, în 1991, an în care de pe harta politică a lumii a dispărut ceea ce a fost pentru aproape șapte decenii URSS, a revăzut lumina tiparului volumul întâi al lucrării. Tirajul a fost impunător – 100.000 de exemplare. Câțiva ani mai târziu, către 1998, a fost publicată întreaga serie de volume²⁹.

Al doilea proiect, în limba engleză, a fost inițiat de Centrul de Cercetare a Istoriei Ucrainei, programul „Peter Jacyk” din cadrul Institutului Canadian pentru Studii Ucrainene (Canadian Institute for Ukrainian Studies – CIUS)³⁰. Până în prezent editorii canadieni au reușit să ofere publicului volumele I, VII, VIII și IX/1, în curs de apariție fiind volumul IX/2 (spre publicare au rămas volumele II–VI și

²⁸ Lucrarea lui Hrușevski este considerată și până în prezent ca fiind fundamental documentată cu surse necunoscute istoricilor poloni – Józef Półwiartek, *Najdalszy zachodni pochód wojsk Bohdana Chmielnickiego – mit ta rzeczywistość*, în vol. *Kozats'ki viini xvii stolittia v istorychnii svidomosti pol's'kogo ta ukrains'kogo narodiv*, ed. Leonida Zashkil'niaka, L'viv-Liublin, 1996, p. 77.

²⁹ Ediția a apărut sub egida Academiei de Științe a Ucrainei: Mihailo Hrușevski, *Istoriia Ukrainy-Rusy*, 10 vol., Kyiv, 1991–1998.

³⁰ Sediul central al Canadian Institute for Ukrainian Studies (CIUS) se află la University of Alberta în orașul Edmonton, director fiind Zenon E. Kohut. O filială a instituției există și la Universitatea din Toronto, avându-l ca director pe Frank E. Sysyn. Primul director al CIUS a fost Manoly Lupul, descendent din emigranții bucovineni veniți în Canada la intersecția secolelor XIX și XX. V. Manoly R. Lupul, *The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir*, Edmonton-Toronto, 2005, p. 1–2.

X/1–2). Decizia, de altfel justificată, de a nu respecta întocmai ordinea apariției celor zece volume (în 12 cărți) nu a fost luată în mod arbitrar de către inițiatorii acestui proiect. În recenzia sa pentru volumele VII, VIII și IX/1 Robert I. Frost sublinia că acestea „marchează esența și punctul culminant” al *Istoriei* lui Hrușevski, lucrare care, pe bună dreptate, este considerată „monumentală”³¹. De menționat că noua versiune, tradusă într-o limbă de circulație internațională (cu adnotări, hărți, fotografii, glosar și, nu în ultimă instanță, cu studii introductive semnate de cunoscuți istorici), este realizată la aproape opt decenii după trecerea în neființă a *marelui ucrainean* – cum a fost simbolic numit Mihail Hrușevski³².

ISTORIA UCRAINEI-RUSI, VOLUMUL VII Perioada cazacă până la 1625³³

Volumul are următoarea structură: *cuvânt-înainte; prefața editorului cu detalii referitoare la proiectul de traducere a operei lui Hrușevski; prefața editorului pentru volumul VII; o introducere semnată de Serhii Plokhyy*³⁴, *un glosar; două hărți; opt capitole precedate de prefața autorului; sursele bibliografice; lista suveranilor europeni (inclusiv cei ai țărilor române) și a hatmanilor ucraineni, lista publicațiilor consultate de editori; indice de nume și de denumiri geografice.*

Mențiuni referitoare la români descoperim chiar din primele pagini ale capitolului întâi intitulat *Ucraina de Sud-Est în secolele XV–XVI* (p. 1–51). Referirea s-a făcut în contextul raidurilor de jaf ale tătarilor din Crimeea din anul 1518, perioadă în care moldovenii și polonezii au reușit să-i învingă pe invadatori atât în Moldova, cât și în Ucraina (polonă și lituaniană³⁵) – regiunile Volâni și respectiv Kiev (p. 21). Este cunoscut, însă, că bunele relații româno-polone, în cazul nostru cele moldo-polone, au avut de suferit în acele vremuri de pe urma problemei Pocuției³⁶. Mihail Hrușevski, vorbind despre o altă incursiune a tătarilor în regiunea Volâni din toamna

³¹ Robert I. Frost, *Unmaking the Polish-Lithuanian Commonwealth: Mykhailo Hrushevski and the Making of the Cossacks*, în „Harvard Ukrainian Studies”, vol. XXVII, 2004–2005, 1–4, p. 315–316.

³² Despre emergența „cultului lui Hrușevski” în Ucraina după 1991 („cultul” în acest caz având conotația unei aprecieri, recunoașteri și omagiu la adresa istoricului), scrie Frank E. Sysyn, *Introduction to the History of Ukraine-Rus’*, în Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. I, p. XLI.

³³ Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. VII *The Cossack Age to 1625*, ed. Serhii Plokhyy, Frank E. Sysyn, 1999, p. 548.

³⁴ Serhii Plokhyy, *Introduction: Revisiting the „Golden Age”: Mykhailo Hrushevsky and the History of the Ukrainian Cossacks*, p. XXVII–LII.

³⁵ Termenul *Ucraina* desemna pe atunci mai mult o noțiune geografică (în sens de periferie) decât una geopolitică. Pentru secolele XV–XVII au fost cunoscute mai multe „Ucraine”: polonă, lituaniană, moscovită, tătară și turcă – Eduard Baidaus, *Politica și diplomația Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu (Relații politice cu Polonia și Rusia Moscovită în anii 1634–1653)*, Chișinău, 1999, p. 8, nota 6.

³⁶ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, p. 132. Detalii privitoare la problema Pocuției la Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia, passim*.

anului 1530, nota că „expediția moldovenească de la finele aceluiași an a fost mai periculoasă. Moldovenii au ocupat Pocuția și au încercat să cucerească Camenița și Lvovul ... Campania acestora a fost privită cu un anumit grad de simpatie de către ruteni.” (p. 26) Eventual, simpatia se fonda pe comunitatea religioasă a ambelor popoare, dar și pe sprijinul acordat Frăției Ortodoxe din Galiția de către domnii moldoveni sau de către descendenții direcți ai acestora³⁷.

Una din problemele centrale abordate de autor în capitolul următor, *Originea cazacilor ucraineni* (p. 52–98), este cea a emergenței căzăcimii zaporojene ca factor semnificativ în constituirea istorică a poporului ucrainean modern. După ce prezintă cu lux de amănunte diversele teorii vizând chestiunea în cauză (p. 52–58), Hrușevski își expune propriul punct de vedere. În opinia lui, *căzăcimea* ca „mod de viață este cunoscută încă de pe timpurile Rusiei Kievene” (p. 58). „Încă în epoca bizantină”, scrie istoricul polonez Krawczyk, bazându-se pe opera istorică a contemporanilor lui Hmelnițki, „rutenii se organizau pentru a respinge atacurile tătarilor”³⁸. Mihail Hrușevski, referindu-se în continuare la geneza fenomenului căzăcesc, susținea că acesta, ca mod de existență sau ca particularitate a vieții ucrainene, era „tot atât de vechi ca și Ucraina însăși” (p. 58). Istoricul contemporan Vasil’ Balushok, la rândul său, consideră că prezența căzăcimii a fost un element comun pentru toată „Ucraina”, care *de facto* unea „Ucraina” într-un întreg cu mult înainte de constituirea Republicii nobiliare polono-lituaniene în anul 1569³⁹.

Scriind despre componența „națională” a cazacilor zaporojeni, Hrușevski atrăgea atenția asupra unui „particularism etnic” al acestora. „Națiunea cazacoruteană” este prezentată drept un grup etnic separat (p. 52), care își trăgea descendența încă din Rusia Kievană (p. 53)⁴⁰. Istoricul, însă, nu precizează care a fost aportul reprezentanților altor popoare în constituirea etnică a zaporojenilor. În prezent, în istoriografia ucraineană se consideră că pe lângă factorul „ucrainean” majoritar, căzăcimea din statul polono-lituanian a cunoscut o diversitate de circa 23 de elemente etnice, printre care: poloni, tătari, germani, turci, cehi, sârbi, maghiari, bulgari, lituanieni, belaruși, ruși-moscoviți etc.⁴¹ Românii, conform unei

³⁷ Despre sprijinul acordat Bisericii Ortodoxe din Polonia de către Movilești, dar și despre activitatea „iluministă” a Movilencilor (cazul Irinei Wiśniowiecki-Movilă) v. Ilona Czamańska, *From the Moghilas to Dosoftei. The Polish-Romanian Relations in the 17th Century*, în vol. *Romanian and Polish Peoples in East-Central Europe (17th–20th Centuries)*, Iași, 2003, p. 16. V. în acest context și Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – o epocă*, p. 120–123.

³⁸ Antoni Krawczyk, *Problematyka kozacka w pracach historyków polskich XVII wieku*, în vol. *Kozats’ki viini xvii stolittia*, ed. Leonida Zashkil’niaka, p. 50–51.

³⁹ Vasil’ Balushok, *Ukrains’ka etnichna spil’nota*, p. 223–224.

⁴⁰ Ion Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, p. 119, observa că Hrușevski vedea în „vechii brodnici și bărladnici ... pe predecesorii cazacilor”.

⁴¹ Viktor Scherbak, *Ukrains’ke kozatstvo: formuvann’ya sotsial’nogo stanu. Druga polovina XV – seredina XVII st.*, Kyiv, 2000, p. 134–135. Acest autor susține că reprezentanții etniei ucrainene formau circa 80–90% din numărul total al oștii zaporojene – *ibidem*, p. 135. Pentru contextul românesc al acestei

estimări, de altfel departe de a fi completă, constituiau până la 2–3% din numărul total al cazacilor zaporojeni⁴².

Capitolul al doilea se încheie cu dramatica narațiune despre Dimitrie Wiśniowiecki. În opinia autorului, acest episod a avut implicații politice directe, deși cu un caracter aventurier, în viața politică a Moldovei de la mijlocul secolului al XVI-lea. Dimitrie Wiśniowiecki-Baida, considerat drept persoana care a pus temelia organizării cazacilor la pragurile râului Nipru [Zaporojie], realiza atunci o tentativă nereușită de a se înscăuna pe tronul moldovenesc⁴³. Acest nobil polon de origine ucraineană (*gente Rutheni natione Poloni*)⁴⁴, căzut într-o cursă în timpul expediției sale în Moldova din anul 1563, a fost, din câte se cunoaște, trădat de boierii moldoveni și ulterior extrădat spre pierzanie autorităților otomane⁴⁵. Moartea tragică a lui Dumitrașco⁴⁶ – sau, cum l-a numit A.D. Xenopol, „cazacul Wiśniowiecki”⁴⁷ –, personaj istoric caracterizat de Hrușevski drept „un aventurier de stepă, nestăpânit și cu largi viziuni” (p. 89), a avut un impact colosal pentru contemporani și posteritate. Prin acțiunea sa, acest Wiśniowiecki a „pavat calea spre Moldova pentru mai mulți lideri ai cazacilor, inclusiv pentru Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki” (p. 97). Concluzia lui Hrușevski în principiu este corectă, doar

chestiuni a se vedea Lidia Demeny-Meșkova, *Despre participarea românilor în oastea căzăcească a lui Bogdan Hmelnițki*, în „Studii. Revista de istorie”, an XVI, 1963, nr. 6, p. 1381–1394.

⁴² Estimarea este sovietică și se referă doar la locuitorii Moldovei – *Aspekty sotsial'noi psikhologii feodal'nykh soslovii Moldavii (otnoșenie k narodam sosednikh stran)*, în vol. *Iugo-Vostochnaia Evropa v epokhu feodalizma*, Kishinev, 1973, p. 176. Alte estimări apreciază la 5% proporția elementelor „ne-ucrainene” în oastea zaporojeană la mijlocul secolului al XVII-lea – Susanne Luber, *Die Herkunft der Zaporoger Kosaken des 17. Jahrhunderts nach Personennamen*, Wiesbaden, 1983, p. 108–109 apud Vasil' Balushok, *Ukrains'ka etnichna spil'nota*, p. 232.

⁴³ Ilona Czamańska, *Wiśniowieccy Monografia rodu*, p. 78–82. N. Iorga (*Legăturile românilor*, p. 22) credea că acesta era fiul Mariei, una din fiicele lui Ștefan cel Mare. Recent, istoricul polon Ilona Czamańska a formulat ipoteza că Dimitrie Wiśniowiecki a fost fiul unui domn moldovean, eventual al lui Petru Rareș. Acesta, însă, în viziunea autoarei, nu avea nimic în comun cu cazacul Baida și deci nu el a fost organizatorul oștii zaporojene de la pragurile Niprului cum se crede în istoriografie. V. Ilona Czamańska, *Descendenți din familia lui Ștefan cel Mare în familia Wiśniowiecki. Câteva noutăți*, în „Analele Putnei”, vol. IV, 2008, nr. 1, p. 258–262. Despre alte tentative de înscăunare a pretendenților cazaci v. Sergij Lep'yavko, *Kozats'ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, Chernigiv, 1996, p. 46 și 55.

⁴⁴ John-Paul Himka, *The Construction of Nationality in Galician Rus: Icarian Flights in Almost All Directions*, în vol. *Intellectuals and the Articulation of the Nation*, ed. Ronald Grigor Suny, Michael D. Kennedy, Ann Arbor, 1999, p. 113–124. Despre dilema „de neam ruteni [dar] de națiune poloni” v. mai nou Vasil' Balushok, *Ukrains'ka etnichna spil'nota*, p. 217–222.

⁴⁵ Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 465.

⁴⁶ Așa i-au zis moldovenii – *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359–1595) întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții, de Simion Dascălul*, ed. Const. Giurescu, București, 1916, p. 191, 200–201. N. Iorga (*Legăturile românilor*, p. 22) scria că „acasă” i se zicea „Mitru”.

⁴⁷ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, p. 69, 70 și nota-comentariu [40] de la p. 114.

că efectiv Bogdan și nu Timuș a fost cel care beneficiase de „această pavare” înaintea fiului său. În realitate Hmelnițki-senior, prin politica sa externă și acțiunile de ordin militar, a „pavat” calea lui Hmelnițki-junior spre nerealizata domnie asupra uneia din țările române.

Problemele ce țin de evoluția și organizarea cazacilor ucraineni în a doua jumătate a secolului al XVI-lea au fost în detaliu abordate în capitolul al III-lea (p. 99–138). În această perioadă de timp s-a intensificat la maxim activismul zaporojenilor în direcția instaurării *omului lor* pe tronul domnesc transferat deja în acea perioadă de la Suceava la Iași din porunca Porții. Moldova, scrie Hrușevski, începând cu mijlocul secolului al XVI-lea devenise „arena unor tulburări permanente” (p. 114)⁴⁸. Mai întâi, cum menționa Constantin Rezachevici, Ioan Vodă cel Viteaz încheia la Hotin în iunie 1572 o alianță moldo-polonă cu Jerzy Jazłowiecki, voievod al Ruteniei și mare hatman al Coroanei. Apoi Ivonea, cum este numit el în text de Hrușevski, va începe recrutarea armatei sale în *Ucraina*⁴⁹. Inițial „la apelul” domnului moldovean „au răspuns doar «cazacii poloni» [nu zaporojeni cum se afirmă de regulă], adică nobilii poloni în frunte cu [Jan] Świerczowski [Svyrhovsky sau Svircevskii] ..., cu cetele lor”⁵⁰ formate din nobili, orășeni și cazaci (p. 114). Ulterior, însă, „victoriile moldovenilor de la Brăila, Tighina, din Bugeac și Cetatea Albă” vor fi obținute și cu concursul cazacilor de pe Nipru⁵¹.

Cu toate că finalul lui Ioan Vodă cel Viteaz a fost tragic, alți претенdenți la tronul moldav au urmat exemplul lui și al sprijinitorilor acestuia. Mihail Hrușevski scrie că în *Ucraina* a mai apărut printre cazaci o persoană care pretindea că ar fi fost fratele lui Ioan Vodă – Ioan Potcoavă. Ultimul, ajuns provizoriu în domnie, nu fără ajutorul unui oarecare moldovean pe nume Ceapă stabilit în Brașlav, va cădea jertfă și el, de astă dată, însă, cursei întinse de polonezi (p. 115). Exemplele de mai sus, ca de altfel toată lucrarea, pot crea impresia că Hrușevski tindea să evidențieze *Ucraina* ca o entitate politică și teritorială separată a statului polono-lituanian. De fapt, după colapsul Rusiei Kievene, teritoriile celei din urmă fuseseră încorporate în mare parte de Lituania și Polonia, rămânând sub jurisdicția Republicii până la dramaticele evenimente legate de numele lui Bogdan Hmelnițki.

*Aventurile moldovenești*⁵², cum a definit autorul expedițiile militare ale cazacilor în Moldova cu scopul de a susține un pretendent sau altul la tronul ieșean, au continuat și în deceniile următoare. Aceste *aventuri* sau *hărțuiri* erau de regulă

⁴⁸ Pentru o retrospectivă istorică privind relațiile zaporojenilor cu moldovenii a se vedea Florin Pintescu, *Unele considerații privind relațiile moldo-cazace în Evul Mediu*, în vol. *Ucraina-Rumuniia-Moldova: istorichni, politichni ta kul'turni aspekty vzaemyn: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*, Chernivtsi, 2002, p. 73–91.

⁴⁹ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor*, p. 342.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 348.

⁵¹ *Ibidem*, p. 349.

⁵² Câteva decenii mai târziu, istoricul polonez Zdzisław Spieralski va publica un studiu sub acest titlu: *Awantury moldawskie*, Warszawa, 1967.

însoțite de incendierea și jaful localităților românești (p. 116–124, 125, 128, 137)⁵³, adevăr pe care Hușevski nu s-a temut să-l spună și mai târziu – spre exemplu în volumul IX, scris și publicat deja în URSS⁵⁴. Nicolae Iorga remarcă în acest context că „Moldova ajunsese pentru ei [cazaccii] câmpul clasic al aventurilor războinice și comoara prăzilor”⁵⁵. Ceea ce provoacă interes este teza conform căreia unele incursiuni zaporojene realizate în teritoriul moldovenesc au fost instigate de guvernul moscovit (p. 118). Hrușevski indică sursa, deși acest fapt nu este confirmat, nici infirmat de alți autori⁵⁶.

În capitolul al IV-lea, intitulat *Primele războaie ale cazacilor* (p. 139–196), raporturile dintre români și ucraineni au fost prezentate prin prisma evenimentelor legate de inițiativele antiotomane ale Ligii Creștine, de politica lui Jan Zamoyski în țările române și, evident, de numele lui Mihai Viteazul. Un loc central îl ocupă intervenția cazacilor în politica Marilor Puteri care erau interesate de ajutorul acestora împotriva Porții și vasalilor ei. Din cele scrise de Hrușevski rezultă că situația domnilor din Moldova din ultimul deceniu al secolului al XVI-lea nu era una dintre cele mai simple. În împrejurări dificile, aceștia refuzau orice alianță cu cazacii (p. 153), țineau piept incursiunilor devastatoare ale acestora, blocându-le calea spre Moldova împreună cu *starostii ucraineni* [nobili ruteni, administratori ai unui oraș, cetăți sau provincii polone] (p. 154–155 și p. 188); sau dimpotrivă, prin intermediul emisarilor zaporojeni jurau credință și loialitate împăratului german (p. 157) [este vorba de Aron Tiranul și căpitanul cazac Demkovic]. Istoricul notează că după ce Moldova și Țara Românească s-au aliat Ligii Creștine polonii au devenit foarte îngrijorați că turcii vor trece Milcovul, vor pătrunde în teritoriul vasalilor hainiți și apoi vor ajunge în Polonia pentru a-i pedepsi pe cazaci. În continuare se vorbește despre planul lui Zamoyski de a-l înscăuna la Iași pe boierul

⁵³ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, coord. Demir Dragnev, Chișinău, 2007, p. 86–87.

⁵⁴ Mihail Hrușevski a fost singurul istoric sovietic ucrainean care nu a evitat acest aspect al realității istorice din secolele XVI–XVII. După dispariția URSS, primul studiu monografic ucrainean în care autorul s-a distanțat de paradigma sovietică a „prieteniei popoarelor”, menționând caracterul războinic al „vizitelor” căzăcești în Moldova, a fost Sergij Lep’javko, *Kozats’ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, p. 99, 100, 109, 123. Acest istoric scrie că „devastările în masă ale pământurilor vrăjmașilor lor [ai cazacilor deci]” erau o „normă de conduită militară” și o sursă de existență pentru cazaci (*ibidem*, p. 118). Cu o pagină mai sus, însă, este constatată „pustiirea localităților urbane” ucrainene de către cazacii lui Nalivaiko în anul 1594 (p. 117), ceea ce indică și că, de fapt, cazacii zaporojeni nu prădau sau incendiau neapărat localitățile românești, poloneze sau moscovite etc. Drept „țintă” puteau servi orice „dușmani” – începând cu populația civilă și militarii otomani din suburbiile fostei metropole bizantine, până la co-„naționali” ucraineni [ruteni] din Polonia, cum indică și Lep’javko.

⁵⁵ Nicolae Iorga, *Legăturile românilor*, p. 22.

⁵⁶ Sursa folosită este *Akta historyczne do panowania Stefana Batorego Króla Polskiego (od 3 marca 1578 do 18 kwietnia 1579 r.)*, ed. J. Janicki, Warsaw, 1981, p. 36 *apud* Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. VII, p. 118.

moldovean Ieremia Movilă, Moldova ajungând în cele din urmă „*de facto* sub protectoratul Poloniei” (p. 158–160)⁵⁷.

Prezintă interes viziunea istoricului și față de politica externă promovată de domnul muntean Mihai Viteazul⁵⁸. Mihail Hrușevski scrie că după ce acesta a cucerit Transilvania cu participarea cazacilor⁵⁹, a atacat apoi și Moldova, vasală a Poloniei (p. 191). Prin succesele sale Mihai-Vodă „a atins nervul viu al guvernului polonez, în special [pe cel] al bătrânului hatman Jan Zamoyski”, iar restabilirea lui Ieremia-Vodă, continua autorul, se putea face – și în cele din urmă s-a și făcut – cu concursul zaporojenilor (p. 192–195). Hrușevski nu menționează câți cazaci au luptat de partea voievodului muntean, dar nu omite nici detaliile care ar defavoriza imaginea acestora (p. 192–193)⁶⁰. În istoriografia română cazacii zaporojeni sunt de obicei reprezentați drept mercenari pe cât de importanți și bravi, pe atât de nestatornici și conjuncturiști. Cei circa 3.000–4.000 [25–30% din numărul total al mercenarilor] de cazaci-mercenari „deși oșteni viteji, nu au constituit un element de nădejde”, adeseori dezertând și trecând de partea inamicilor lui Mihai Viteazul⁶¹.

Următorul capitol, al V-lea, este consacrat *Ucrainei de Est și căzăcimii* de la începutul veacului al XVII-lea (p. 197–244). Dat fiind faptul că materialul a vizat aspectul social al problemei existenței entității zaporojene și mai puțin relațiile politice și militare internaționale ale acestora, mențiunile despre români sunt foarte modeste. Ele apar în contextul justificării de către cazaci a expedițiilor îndreptate contra Imperiului Otoman și vasalilor acestuia (p. 208), totodată afirmându-se că aceste expediții erau uneori *încurajate* de înșiși domnii Moldovei (p. 240).

Capitolul al VI-lea a fost axat pe evoluția situației politice din perioada primelor două decenii ale secolului al XVII-lea și impactul acesteia asupra căzăcimii ucrainene (p. 245–302). *Campania moldovenească* din anul 1600 – considera Mihail Hrușevski – i-a făcut pe polonezi să mobilizeze constant forțele căzăcești în interesul Republicii (p. 245). După înfrângerea lui Mihai Viteazul, scrie Hrușevski, țările române au fost cuprinse de un război dezastruos. Mai întâi scaunul domnesc al Munteniei a fost disputat de Simion Movilă și Radu Șerban

⁵⁷ Pentru detalii v. Ion Eremia, „*Tratatul*” moldo-polon din anul 1595, în „Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socio-umane”, vol. 2, Chișinău, 2000, p. 199–201; Eduard Baidaus, *Despre un adversar al unirii din 1600 – voievodul Moldovei Ieremia Movilă (1595–1606)*, în „Tyragetia, Anuarul Muzeului Național de Istorie”, vol. I, 2002, p. 93–98.

⁵⁸ Pentru existența lui „Dimitraș”, un fiu nelegitim al martirului voievod „care a crescut probabil în Zaporozskaia Seci, între cazaci”, v. Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori*, p. 279.

⁵⁹ Despre participarea cazacilor ucraineni conduși de Grigore Lobodă în oastea lui Mihai Viteazul v. Sergij Lep'yavko, *Kozats'ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, p. 124–126; Nicolae Iorga, *Legăturile românilor*, p. 23.

⁶⁰ Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori*, p. 272.

⁶¹ Nicolae Stoicescu, *Oastea lui Mihai Viteazul*, în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, coord. Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici, București, 1975, p. 92–94.

(p. 251)⁶², apoi „*nenorocosul*” Simion-Vodă, cum l-a calificat istoricul ucrainean pe acest Movilean devenit pentru scurt timp domn al Moldovei, va fi otrăvit de poloni (p. 256)⁶³. Perioada de mai târziu, a anilor 1613–1620, este numită de autor *eroică* deoarece cazacii s-au manifestat activ prin atacarea turcilor, tătarilor și românilor (p. 255, 264, 268). Expediția lui Ștefan Potocki în Moldova din anul 1612, neautorizată de Coroană sau Seim, a fost considerată „imprudentă” (p. 269), iar cea inițiată de „magnații ucraineni” [expresia folosită de Hrușevski, p. 277] Mihail Wiśniowiecki și Samuil Korecki patru ani mai târziu, în 1616, avea să conducă la acutizarea raporturilor turco-polone în regiunea Europei de Răsărit (p. 277–278)⁶⁴.

Atrage atenția asupra sa și relatarea despre disponibilitatea părții moldovene [Gaspar Grațiani] și a celei polone [Stanisław Żółkiewski] de a curma acțiunile „criminalilor” și „hoților de cazaci” (p. 297). Caracteristica dată aici zaporojenilor corespunde cu imaginea și impresia generală a nobilimii polone [dar și a celei române] despre cazaci. Această *imagine și impresie* erau „uitate” doar atunci când Republica se afla în mare pericol și avea nevoie de ajutorul „criminalilor” și „hoților de cazaci”. Războiul de la Hotin și intervenția activă a zaporojenilor conduși de hatmanul Sagaidacina confirmă această atitudine de interes⁶⁵.

În capitolul al VII-lea (p. 303–374), sub genericul *Căzăcimea în serviciul aspirațiilor naționale ucrainene*, Mihail Hrușevski își propunea să discute două probleme majore. Prima se referea la ortodoxia populației ucrainene, iar cea de a doua, la războiul de la Hotin din 1621. Este știut că Uniunea religioasă de la Brest din anul 1596 în mod implicit a condus la scindarea Bisericii Ortodoxe din cadrul statului polono-lituanian. Faptul împlinit a fost pe placul Scaunului Apostolic de la Roma și al polonilor în general, dar departe de a fi agreat de credincioșii de rit ortodox ai Republicii⁶⁶. Trebuie recunoscut că susținători ai cauzei ortodoxe au existat și în rândul nobilimii polone. Astfel starostele Jan [Felix] Szczenski-Herburth a condamnat în 1601 atât Uniunea, considerând-o drept „o rană în inima

⁶² Pentru Movileștii în Țara Românească v. Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae. Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1601–1659*, București, 1989, p. 7–34.

⁶³ Istoriografia română și polonă se bazează pe afirmația cronicarului Miron Costin conform căreia Simion Movilă a fost otrăvit de cumnata sa, doamna Elizabeta – Miron Costin, *Latopis Ziemi Moldawskiej i inne utwory historyczne*, ed. Iłona Czamańska, Poznań, 1998, p. 117.

⁶⁴ Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomatie în secolul al XVII-lea. Țările române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601–1634)*, București, 1994, p. 158–168. Mai nou pe această temă v. Valentin Constantinov, *Confruntări diplomatice din spațiul românesc la începutul deceniului al doilea al secolului al XVII-lea*, în vol. *In honorem Demir Dragnev, Civilizația medievală și modernă în Moldova. Studii*, Chișinău, 2006, p. 264–277.

⁶⁵ De fapt cu câțiva ani mai înainte de Hotin, în anul 1617, cazacii făceau deja front unic cu polonezii și lituanienii pentru a contracara un eventual atac al forțelor turco-tătare – Edward Baidaus, *Uwagi dotyczące genezy kampanii 1920 roku – ostatnia wyprawa Stanisława Żółkiewskiego na Moldawię*, în „*Studia historyczno-wojskowe*”, vol. I, 2007, p. 72–73.

⁶⁶ Frank E. Sysyn, *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil. 1600–1653*, Cambridge, 1985, p. 30–31.

patriei noastre”, cât și politica Varșoviei îndreptată spre a obține o „Rutenie fără ruteni”⁶⁷. Tot el, însă, referindu-se la Moldova și Muntenia în contextul recentelor evenimente [epopeea Movileștilor și implicarea leșilor în aceasta], susținea că ambele țări, dar în special Moldova, trebuie să aparțină Poloniei. El sugera că „în ambele țări trebuie aplicată metoda pe care Cazimir cel Mare a folosit-o în Rusia (Roșie), cucerirea și împărțirea lor polonilor”⁶⁸.

După cum s-a menționat mai sus, populația ortodoxă din Rutenia nu o singură dată s-a bucurat de sprijinul coreligionarilor săi români, în special în persoana domnilor Moldovei. Cu toate că acest gest a fost de un real folos, el, totuși, nu putea fi hotărâtor pentru destinul comunității ortodoxe din statul vecin. Acolo nu exista o forță, o instituție publică care să apere ortodoxia ucrainenilor sau belarușilor în fața ofensivei catolice. Unica speranță o reprezenta oastea zaporojeană. Cu această ocazie, autorul *magnum opus*-ului scria că în primăvara anului 1610 delegația cazacilor sosită la Kiev a declarat în public că este complet solidară cu intelectualitatea și clerul ucrainean și, ceea ce este foarte important de evidențiat, va fi gata să-și sacrifice viața pentru cauza sacră – apărarea religiei lor (p. 308)⁶⁹. Un deceniu mai târziu, într-unul din manifestele sale, clerul ortodox din Kiev afirma că zaporojenii reprezentau în sine „tradiția statalității, națiunii și culturii Rusiei Vechi” (p. 312). Un consistent sprijin ideologic, ecleziastic și organizațional pentru această cauză va veni din partea lui Petru Movilă, scrie Hrușevski. Devenit arhimandrit al mănăstirii Lavra Pecerska în anul 1627, iar apoi mitropolit de Kiev în perioada 1631–1646, acest „plin de inițiativă, energic și ambițios” fiu al lui Simion Movilă (p. 326–327, 331) a lăsat o puternică amprentă asupra dezvoltării culturii, învățământului și vieții spirituale atât din orașul Kiev, cât și din întreaga Ucraină (p. 331).

Capitolul este încheiat cu două evenimente militare: înfrângerea polonilor la Țuțora din 1620 și războiul de la Hotin din anul următor, 1621. Referindu-se la lupta taberei polone, Mihail Hrușevski susținea că Stanisław Żółkiewski a adoptat o tactică de ofensivă în locul celei de defensivă practică anterior, fapt care a și condus la înfrângerea polonilor⁷⁰. Se mai menționează că hatmanul a mizat mult pe promisiunea dată de către domnul de atunci al Moldovei, croatul Gaspar Grațiani,

⁶⁷ Iurii Mytsyk, *Natsional'no-vyzvol'na viina ukrains'kogo narodu seredyny xvii st. v opinii povstantsiv*, în vol. *Kozats'ki viini xvii stolitia*, ed. Leonida Zashkil'niaka, p. 36.

⁶⁸ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor*, p. 404.

⁶⁹ Serhii Plokyh, *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*, p. 65–99. Unii politicieni din Federația Rusă au tendința să exagereze semnificația ortodoxiei pentru slavii de răsărit. Așa de exemplu, liderul Mișcării Creștin-Democratice a Rusiei Viktor Aksiuchits susținea că el este „absolut convins că belarușii, ucrainenii și rușii continuă și astăzi să aparțină unei mărețe națiuni ruse formată în baza credinței ortodoxe pe parcursul istoriei noastre comune” – Zenon Kohut, *History as Battleground: Russian-Ukrainian Relations and Historical Consciousness in Contemporary Ukraine*, Saskatoon, 2001, p. 56.

⁷⁰ Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomație*, p. 201–202.

de a aduce după sine oști suficiente, promisiune care nu s-a realizat⁷¹. În afară de aceasta, continuă Hrușevski, moldovenii, văzând dimensiunile reduse ale contingentului polon, au intrat în panică și au trecut de partea turcilor (p. 344). În continuare istoricul conchide că această „catastrofă moldovenească” de la Țuțora a fost rezultatul disprețului pe care bătrânul hatman al Poloniei l-a manifestat față de zaporojeni, refuzând cu aroganță ajutorul acestora (p. 345). Totuși, greșeala nu a fost repetată în anul următor. Conduși de „mâna de fier” a lui Sagaidacinâi, cazacii au dat dovadă de „un incomparabil curaj și sacrificiu spre beneficiul și onoarea mamei-vitrege”, cum a fost numită Polonia de către Hrușevski (p. 368)⁷². Calitățile militare ale zaporojenilor au fost apreciate și de Nicolae Iorga, care scria că aceștia erau bine antrenați și pregătiți pentru a se confrunta cu orice dificultate⁷³.

Ultimul capitol al acestui volum, al VIII-lea (p. 375–438), cuprinde o perioadă scurtă de timp: din 1621 – imediat după războiul de la Hotin – și până la primul război polono-cazac de la Kurukovo, din anul 1625. Mihail Hrușevski scrie că lupta de la Hotin a fost apogeul gloriei militare a cazacilor ucraineni. Aceștia, „împreună cu camarazii lor de luptă [polonii], și-au servit patria cu mult curaj și devotament” (p. 375). Însă, în pofida acestui fapt, serviciul adus de ei nu a fost nici pe departe apreciat de Coroană și Republică. Solicitățile zaporojenilor „fără îndoială modeste, chiar prea modeste”: achitarea soldei anuale, păstrarea libertăților confesionale, întoarcerea bisericilor uniute comunității ortodoxe, facilități social-economice etc. (p. 376–377), nu au găsit sprijinul așteptat din partea regelui Sigismund al III-lea Vasa. Ultimul, considerând probabil că Polonia nu mai avea nevoie de serviciile cazacilor, a refuzat să-și respecte propriile promisiuni (p. 394), ceea ce a condus la confruntarea militară, iar apoi la înfrângerea zaporojenilor de la Kurukovo (p. 432–445).

În acest capitol, datele referitoare la relațiile cazacilor zaporojeni cu țările române apar sporadic. O mențiune trecătoare a fost făcută în contextul proiectului politico-militar al „sultanului” Jahja⁷⁴. Moldova și Muntenia sunt amintite doar ca fiind parte a traseului presupusei campanii antiotomane (p. 413). Altă mențiune, mai semnificativă în opinia noastră, ține de drepturile, libertățile și tradițiile căzăcimii apărute de aceștia în fața abuzului emisarilor regali. Prin intermediul

⁷¹ O prezentare mai amplă privitor la contingentele militare ale părților implicate în acel război la Castilia Manea-Grgin, *Neobičan knez na moldavskom prijestolju: Hrvat Gašpar Graziani*, p. 72.

⁷² Este interesant că la pagina 374 Polonia este calificată de autor drept „patria” cazacilor. Pentru acest hatman ucrainean, Sagaidacinâi, și eroismul cazacilor demonstrat sub zidurile Hotinului a se vedea mai nou O.I. Gurzhii, V.V. Kornienko, *Get'man Petro Nonashevish-Sagaidachnyi*, Kyiv, 2004, p. 141–151.

⁷³ Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 164.

⁷⁴ Mult mai detaliat despre acest „sultan”, raporturile sale atât cu românii, cât și cu cazacii zaporojeni a scris Ștefan Andreescu, „Sultanul Jahja” și Radu Vodă Mihnea: un episod din istoria Mării Negre în veacul XVII, în Idem, *Din istoria Mării Negre (genovezi, români și tătari în spațiul pontic în secolele XIV–XVII)*, București, 2001, p. 236–261.

agenților săi, Coroana insista ca orice impostori (pseudo-țarii din Moscovia, pseudo-sultanii din Turcia și pseudo-domnii din Moldova), apăruți în teritoriile zaporojene, să nu fie primiți, adăpostiți sau susținuți. Evident, căpeteniile oștii zaporojene, exprimând voința întregii căzăcimi, nu au fost de acord cu aceste cerințe. „Cuvântul” lor a fost că ei „nu se vor dezice de tradiția lor seculară de a acorda adăpost celor cărora le era dragă libertatea” (p. 430).

ROMANIAN-UKRAINIAN RELATIONS IN THE *HISTORY OF UKRAINE-RUS*: HISTORIOGRAPHIC CONSIDERATIONS (I)

Abstract

One of the most prominent figures in Ukrainian scholarship, culture, and politics of the late nineteenth and early twentieth centuries was Mykhailo Hrushevsky. His academic and political achievements have been widely acknowledged. The present article examines part of Hrushevsky's *magnum opus*, the *History of Ukraine-Rus*, published in English translation by the Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) in Edmonton and Toronto (volumes 7, 8, and 9, book 1). The article focuses on Romanian-Ukrainian relations in the sixteenth and seventeenth centuries as described by this renowned historian. In preparing this paper, the author has made extensive use of both Romanian and Ukrainian historical writings, as well as works of present-day European and North American scholars.

The article seeks to broaden scholarly perceptions of Romanian-Slavic historical relations in the Balkans and Eastern Europe during the Middle Ages and the early modern period. Geographical proximity and the record of cultural and political contacts between Ukrainians and Romanians influenced Hrushevsky's decision to reserve a special place for the latter in his *chef d'œuvre*. The frequency of Hrushevsky's mentions of Romanians from the Danube Principalities in these volumes was determined by geopolitical, religious, cultural, and military factors. Some of his assertions about Romanians and their relations with Ukrainians, notably the Zaporozhian Cossacks, do not conform to the viewpoint usually accepted in Romanian historiography. Particular statements of Hrushevsky on this subject were not accepted by his Romanian counterparts (i.e., Nicolae Iorga and Alexandru Boldur), but his scholarship and his outstanding contribution to Ukrainian historiography were recognized and highly appreciated.

RELAȚIILE ROMÂNNO-UCRAINESE ÎN ISTORIA UCRAINEI-RUSI. CONSIDERENTE ISTORIOGRAFICE (I)

EDUARD BAIDAUS

Motto: „Pentru o perioadă destul de îndelungată
Moldova și Muntenia au fost un caz clasic de intrigi
politice, care deseori erau greu de înțeles ...”

M. Hrușevski

NOI ȘI SLAVII

Afirmam recent într-un studiu că este greu de conceput trecutul națiunii române fără istoria vecinilor ei¹. Slavilor, nu pentru că am dori să minimalizăm locul altora (al maghiarilor sau al grecilor, spre exemplu) le revine, în contextul istoriei românilor, cel puțin o porțiune geografică și istorică mai largă decât celorlalți. Nu întâmplător Nicolae Iorga rezerva la timpul său un întreg capitol românilor și slavilor². Istoricește alături de noi s-au aflat: la vest – sârbii, la est – slavii de răsărit (în primul rând ucrainenii și rușii moscoviți, mai puțin belarușii), la sud – bulgarii, iar la nord – polonii. Diverse nume de familii românești: Sârbu, Cazacu, Zaporojanu, Moscalu, Leahu sau Bulgaru, dau indicații clare asupra unei interferențe și conexiuni antroponimice româno-slave. Raporturi politice, influențe religioase și culturale reciproce, toate la un loc și-au adus o proprie contribuție la evoluția istorică atât a românilor, cât și a națiunilor slave (dar nu numai), din apropiata vecinătate. Doamnă de origine ruteană – soție de mare voievod la curtea domnească din Suceava³, pretendenți cazaci la tronul Moldovei⁴, domn croat în

* Acest studiu a beneficiat de sugestiile și comentariile mai multor colegi. Exprimăm și pe această cale sincere mulțumiri dr. Ion Eremia Habiliat (Chișinău), dr. Castilia Manea-Grgin (Zagreb), dr. Petronel Zahariuc (Iași), dr. E. Cemenchii (Chișinău). Redactarea sumarului în limba engleză a fost făcută de dl Myroslav Yurkevich (Edmonton, Canada), fapt pentru care îi suntem recunoscători – E.B.

¹ Eduard Baidaus, *Mihail Hrușevski și Istoria Ucrainei-Rusi*, în „Revista istorică”, t. XX, 2009, nr. 3–4, p. 309–328.

² Nicolae Iorga, *A History of Romania. Land, People, Civilization*, London, 1925, p. 30–40.

³ Evdokia de Kiev, soția lui Ștefan cel Mare – A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. II *De la întemeierea țărilor române până la moartea lui Petru Rareș, 1546*, ed. a IV-a, București, 1986, p. 336; Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 448.

⁴ Primul pretendent a fost Dimitrie Wiśniowiecki zis Dumitrașco sau Dimitrie Wiśniowiecki-Baida. Referitor la acest personaj istoric v. mai nou Iлона Czamańska, *Wiśniowiecky Monografia rodu*,

„Revista istorică”, tom XXI, 2010, nr. 1–2, p. 167–182

scaunul de la Iași⁵, mitropolit de „os domnesc” la Kiev⁶, mitropolit al Moldovei a cărui origine s-a crezut un timp a fi galițiană⁷, înrudiri matrimoniale româno-polono-ucrainene⁸, cărturari și oameni de stat originari din țările române aflați în slujba țarului moscovit⁹, domni ai Moldovei hătmăniți de sultan peste Ucraina otomană¹⁰ sau chiar și descendenți din boieri moldoveni în administrația Ucrainei moscovite¹¹ – acestea sunt doar câteva exemple ce confirmă semnificația și

Poznań, 2007, p. 67–83. Despre recrutarea pretendenților la domnia Moldovei cu concursul direct al cazacilor zaporojeni v. Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – o epocă. Vremea lui Miron Barnovschi Moghilă, voievod al Moldovei*, București, 1980, p. 57.

⁵ Este vorba de Gaspar Grațiani, domn al țării între 1619 și 1620. Pentru un studiu mai nou, cu o solidă doză de exhaustivitate privind personalitatea și domnia lui Grațiani în Moldova a se vedea Castilia Manea-Grgin, *Neobičan knez na moldavskom prijestolju: Hrvat Gašpar Graziani (1619–1620)*, în „Povijesni prilozi. Časopis Hrvatskoga instituta za povijest”, an 25, 2006, nr. 30, p. 51–77.

⁶ Petru Movilă, fiul lui Simion-Vodă, domn al Munteniei și Moldovei în primul deceniu al secolului al XVII-lea, este considerat o personalitate marcantă în istoria poporului ucrainean și a celui român. Viața și activitatea confesională a acestuia sunt reflectate într-o serie de studii monografice și colecții de articole publicate nu doar ca elemente științifice ale istoriografiei române, ci și ale celei ucrainene. De exemplu: V.M. Nichik, *Petro Mogila v dukhovnoi Istorii Ukrainy*, Kyiv, 1997; în *Introducere* (p. 4–11) autorul prezintă succint istoriografia ucraineană, pe cea din Republica Moldova și pe cea din România vizând personalitatea lui Petru Movilă. *Istoriia Pravoslavnoi Tserkvi v Ukraini. Zbirka naukovykh prats'. Do 400-richchia vid narozhdennia i 350 – richchia pam'yati Sviatitelea Petra Mogyly, mitropolita Kiyvs'kogo*, Kyiv, 1997.

⁷ Potrivit lui Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 170, „prelatul inteligent” Dosoftei se trăgea dintr-o familie de negustori din Galiția. Există însă și alte opinii. Nicolae Fuștei, în *Opera mitropolitului Dosoftei în contextul culturii spirituale sud-est și est europene (a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, Chișinău, 2008, p. 28–29, susține că marele cărturar s-a născut în 1624 „în familia lui Leontar și Misira Barilovici, în Suceava ... Numele de familie ... ne face să vedem în el un descendent din Serbia”. Ceva mai înainte, originea românească a mitropolitului a fost susținută de Al. Andriescu, *Studiu introductiv*, în vol. *Dosoftei. Opere. I. Versuri*, ed. N.A. Ursu, București, 1978, p. VI–IX. Chiar dacă se acceptă originea românească a lui Dosoftei, relația sa cu cultura polonă și ortodoxia ucrainenilor este mai mult decât evidentă – *ibidem*, p. IX, X, XV.

⁸ Cazul Movileștilor ni s-a părut a fi cel mai elocvent. V. mai nou, cu referințe directe la Irina (Raina sau Regina), una din fiicele lui Ieremia Movilă, mama marelui magnat polon Ieremia Wiśniowiecki și bunica regelui polon Mihail Wiśniowiecki, Iłona Czamańska, *Wiśniowieccy Monografia rodu*, p. 122–126. Recent și la Lvov a fost editat un studiu monografic consacrat lui Ieremia Wiśniowiecki, nepotul voievodului moldovean Ieremia Movilă, studiu din care nu lipsesc interferențele acestuia cu românii: Iurii Rudnitskii, *Ieremia Vishnevetskii: sprobna reabilitatsii (Eseistichna rozvidka)*, L'viv, 2008, p. 96, 99, 106 și 235. A se vedea de asemenea în chestiunea relațiilor de rudenie Constantin Rezachevici, *Principii Dimitrie Wiśniowiecki și Mihail Korbut Wiśniowiecki și înrudirile lor cu Bogdăneștii și Movileștii. Lămurirea unor confuzii istorice*, în „Arhiva genealogică”, III (VIII), 1996, 3–4, p. 313–320.

⁹ Nicolae Milescu Spătaru și Dimitrie Cantemir. Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Spătarul Milescu (viața, călătoriile, opera)*, București, 1998; mai nou, privitor la personalitatea lui Dimitrie Cantemir, Victor Țvircun, *File din istoria vieții și activității politice a lui Dimitrie Cantemir*, Chișinău, 2009.

¹⁰ Referire la domnul Moldovei Gheorghe Duca – Ion Eremia, *Hătmănia domnilor Moldovei la est de Nistru (1681–1703)*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 1994, nr. 1, p. 20–29.

¹¹ Este vorba de hatmanul Dănilă Apostol (1654–1734), fiul lui Pavel Apostol-Catarji (1618–1678). Mai multe detalii despre viața și gloria acestui descendent român se pot găsi într-un studiu monografic publicat acum câțiva ani la Kiev: Borys Krupnyts'kyi, *Get'man Danilo Apostol i iogo doba*, Kyiv, 2004. V. și Ion N. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, ed. Ștefan Purici, Rădăuți, 1997, p. 133.

interferența factorilor etnic și politic românesc și slav pentru istoria Europei de Est și Sud-Est¹².

Căderea Bizanțului și înfrângerea Balcanilor, alături de înaintarea otomanilor în inima bătrânului continent au condiționat o intensificare a legăturilor țărilor române, mai întâi cu vecinul de miazănoapte, Polonia, și subiecții acesteia: Ucraina apuseană și cazacii zaporojeni, iar mai apoi și cu îndepărtata Rusie Moscovită. Anexarea în secolul al XIV-lea a „Rusiei Roșii” [Ruteniei] nu a avut „numai o importanță din punct de vedere comercial pentru ... Polonia, ci și una strategică deosebită”, aceasta permițând „celui care o stăpânea să-și consolideze influența în Moldova”¹³. Alexandru Boldur, referindu-se la acele vremuri, nota că anume „sub influența galițiană și poloneză, sfatul (domnesc) capătă denumirea de „rada noastră” sau „rada moldovenească”¹⁴. Ceva mai târziu, la scurgerea a două secole de la încorporarea Ruteniei la regatul Poloniei, nobilul polon Leonard Górecki avea să menționeze importanța viabilității statale a Moldovei pentru apărarea Poloniei și a acestei provincii¹⁵. La rândul său, perioada secolelor XVI–XVII ocupă prin complexitatea conjuncturii geopolitice un loc special atât în istoria noastră, cât și în a celor implicați în tentativele de a opri expansiunea Imperiului Otoman în Europa de Răsărit: poloni, lituanieni, ucraineni și moscoviți. Anume din acest motiv îi găsim pe români alături de alte popoare în lucrările consacrate fie luptei antiotomane, fie istoriei naționale în general. *Magnum opus* al istoricului ucrainean Mihail Hrușevski, *Istoria Ucrainei-Rusi*, se referă la cel de-al doilea caz.

Mihail Hrușevski a fost cel care a introdus în circuitul științific noțiunea de „Istorie a Ucrainei-Rusi”¹⁶. Prin aceasta el a înțeles o istorie a tuturor celor considerați ucraineni și a teritoriilor populate de aceștia. „Rusi” este echivalentul pentru „Rutenia”, drept „ruteni” fiind desemnați ucrainenii din regiunile de vest ale Ucrainei contemporane. Potrivit lui Hrușevski, „Ucraina-Rusi” nu era într-o conexiune directă cu „rusesc-moscovit”. Îmbinarea de cuvinte „Ucraina-Rusi” a fost concepută și interpretată de autor drept o noțiune de tranziție spre noul termen

¹² Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 13–14.

¹³ Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV–XVI*, București, 1985, p. 17.

¹⁴ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, 1992, p. 205.

¹⁵ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV–XVI. Evoluția unui concept în contextul vremii*, București, 2001, p. 344–345.

¹⁶ În istoriografia rusă și occidentală existau și există încă mai mulți termeni pentru a desemna epoca medievală a Rusiei: Rusia Kieveană, Rusia Moscovită, Moscovia. „Ucraina-Rusi” a constituit un antipod față de termenii existenți, punând la îndoială dreptul de monopol al Moscovei asupra „Rusiei Kieveane”. Câteva decenii mai târziu, un alt autor, Nestor Korol, tot ucrainean, a folosit în titlul studiului său îmbinarea de cuvinte „Moscovia-Rusia”. Korol a făcut aceasta probabil din intenția extrapolării termenului introdus de Hrușevski, subliniind astfel diferența și existența separată a „Rusiei” moscoviților de cea a „Ucrainei-Rusi” a ucrainenilor. Nestor Korol, *Ukrains'ke kozatstvo – rodonachal'nyk kinnogo viis'ka Moskovii-Rosii. The Ukrainian Kozaks – the Progenitor of the Cavalry in Muscovy-Russia*, New-York, 1963.

geopolitic „Ucraina” care ar cuprinde întregul teritoriu populat de ucraineni. Termenii „Ucraina” și „ucraineni” urmau să substituie, fapt care s-a și întâmplat, denumirile de Rutenia/rutean și Malorosia/maloros. Alexandru Boldur, referindu-se la opera lui Hrușevski, scria că acesta, prin „istoria poporului ucrainean”, încerca „să prezinte un studiu complet al tuturor ramurilor aparținând poporului ucrainean”¹⁷.

Scopul pe care ni l-am propus în studiul de față este, în primul rând, de a scoate în evidență istoricul relațiilor româno-ucrainene în secolele XVI–XVII văzut prin prisma lui Mihail Hrușevski. În același timp, intenționăm să facem și o analiză istoriografică, deși departe de a fi una exhaustivă, a informației cuprinse în acest *magnum opus*. Așadar, am apelat în acest sens atât la operele din patrimoniul scrisului istoric românesc, cât și la lucrările ieșite de sub condeul autorilor contemporani din Europa și America de Nord. Cele descoperite indică limpede că subiectul relațiilor româno-ucrainene și al interferenței acestora cu istoria Poloniei, Rusiei Moscovite sau cu cea a Imperiului Otoman este constant în atenția cercetătorilor și rămâne deschis noilor explorări.

Obiectul de bază al studiului de față constituie deci analiza volumelor șapte, opt și nouă (partea I) ale enormei lucrări¹⁸. Vecinătatea geografică și interferențele politice, militare și culturale dintre ucraineni și români au făcut ca acestora să li se rezerve un loc aparte în studiul monografic avut în vedere¹⁹. Frecvența cu care autorul i-a menționat pe români în volumele VII, VIII și IX/1 a depins de mai mulți factori, precum intensitatea și profunzimea relațiilor dintre ucraineni și români, contextul geopolitic, religios, cultural și militar sau sursele documentare de care a dispus savantul la acel moment. Trebuie menționat, însă, că uneori afirmațiile istoricului privitoare la trecutul românesc și la relațiile noastre cu ucrainenii nu corespund întocmai punctului de vedere acceptat în istoriografia română. Acest fapt nu i-a împiedicat pe predecesorii noștri, cum au fost de exemplu Nicolae Iorga și Alexandru Boldur, să dea o apreciere critică²⁰ sau, dimpotrivă, să facă apel la un

¹⁷ Alexandru V. Boldur, *Basarabia și relațiile româno-sovietice (Chestiunea Basarabiei și dreptul internațional)*, București, 2000, p. 130. Pentru mai multe detalii despre slavii răsăriteni „Ros” și varegii scandinavi „Rus” în istoria Rusiei Kievene v. Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 382–390.

¹⁸ Dat fiind faptul că preocupările noastre țin în mod special de această perioadă istorică ne-am oprit doar la secolele XVI–XVII. Perioadele tratate în volumele anterioare (volumul I și cele ce urmează să apară) ale ediției canadiene indiscutabil vor provoca un interes profesional colegilor specializați în istoria antică și medievală.

¹⁹ De remarcat că unele referințe la volumele unu și șapte, editate în Canada în anii 1997 și respectiv în 1999, au fost făcute de Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori, Moldova și Marea Neagră la începutul secolului al XVII-lea*, în vol. *Marea Neagră. Puteri maritime – Puteri terestre (sec. XIII–XVIII)*, coord. Ovidiu Cristea, București, 2006, p. 260–282. Cu aceeași ocazie sunt menționate atât opinia critică a lui Nicolae Iorga la rezumatul german al operei lui Hrușevski, cât și înalta apreciere pe care corifeul nostru a arătat-o față de Mihail Hrușevski – *ibidem*, p. 261, nota 2.

²⁰ Nicolae Iorga, *Legăturile românilor cu rușii apuseni și cu teritoriul zis „ucrainean”*, extras din „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, s. II, t. XXXVIII, 1916, p. 1–61; Alexandru V. Boldur, *Basarabia și relațiile româno-sovietice*, p. 130–132.

moment oportun la opera lui Mihail Hrușevski²¹. Ultimul, spre exemplu, includea Basarabia, Bucovina și Maramureșul în „teritoriul etnic ucrainean”²²; susținea teoria lui Rösler privind chestiunea continuității românilor etc.²³ De altfel, în mod normal, opinia istoricilor, români sau ucraineni în cazul nostru, nu trebuie să fie neapărat acceptată reciproc de ambele părți²⁴. Putem face referință, de exemplu, la unul dintre marii noștri istorici, Nicolae Iorga²⁵, pentru care rutenii din Bucovina în epoca Unirii de la 1918 erau „dezertori militari care făceau probleme la Cernăuți”²⁶. Firește, partea ucraineană îi tratează pe aceștia diametral opus, făcându-i patrioți ai națiunii lor²⁷.

Evident că șirul de exemple poate fi continuat și s-ar putea stârni o polemică interminabilă. Nu acesta, însă, este scopul pe care îl avem în vedere. Trebuie să recunoaștem, totodată, că în cele ce ne-am propus suntem departe de gândul de a

²¹ Pentru unele referințe a se vedea A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, p. 116, 126, 149, 150, 244; Ion N. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, p. 119, 125, 132, 134, 141–144; Ion Eremia, *Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634–1653). Contribuții la istoria diplomației moldovenești în secolul al XVII-lea*, Chișinău, 1999, p. 204–205. Alexandru Boldur, spre exemplu, polemizând cu autorii sovietici în privința extensiunii spațiului galițian, făcea apel la opera lui Hrușevski pentru a contra-argumenta pretențiile URSS față de Basarabia – Aleksandr Boldyr’, *Bessarabskii vopros*, Kishinev, 1930, p. 35.

²² Alexandru Boldur (*Basarabia și relațiile româno-sovietice*, p. 131) scria că unii autori „se expun riscului de a anexa la teritoriul național unele pământuri străine. Profesorul Hrușevski n-a știut să evite această primejdie”. Concluziile și afirmațiile lui Mihail Hrușevski au priză și în prezent. Consulul General al Ucrainei în orașul Brest (Belarus), Ivan Baranchik, afirma în legătură cu aniversarea a 360 de ani de la începutul răscoalei conduse de Bogdan Hmelnițki: „Către mijlocul secolului al XVII-lea teritoriile etnice ucrainene se aflau, în marea lor majoritate, în componența Republicii nobiliare polono-lituaniene, Moldovei, Austriei și Transilvaniei” – Ivan Baranchik, *Așa se nasc statele*, în „Vechernii Brest”, 11 iulie 2008 (<http://vb.by/article.php?topic=3&article=2042>, accesat 23 iunie 2009).

²³ Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. I *From Prehistory to the Eleventh Century*, Edmonton-Toronto, 1997, p. 5–7, 97–98.

²⁴ Ștefan Purice, *Cu privire la concepția istorică despre dominația Haliciului asupra teritoriului din nordul Moldovei în secolele XII–XIV*, în „Revista de istorie a Moldovei”, 1992, nr. 4, p. 3–12. Merită în acest sens să menționăm un studiu publicat recent la Bila Tserkva (Ucraina) și axat în întregime pe procesul de etnogeneză a ucrainenilor. Autorul acestuia, deși susține fără niciun dubiu românitarea basarabenilor, menționează că „moldovenii, locuitori ai statului contemporan Moldova, ... în afară de elementul social comun românesc au mai inclus în sine un considerabil substrat slav (ucrainean)” – Vasil’ Balushok, *Ukrains’ka etnichna spil’nota. Etnogenezes, istoria, etnonimia*, Bila Tserkva, 2008, p. 83–84.

²⁵ O doză de subestimare a semnificației lui Nicolae Iorga poate fi urmărită în afirmația istoricului american de origine bulgară Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, New York-Oxford, 1997, p. 26: „... Nicolae Iorga, Romania’s greatest historian (at least in terms of the size of his opus and influence at home and abroad)”.

²⁶ Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 262.

²⁷ A se vedea de exemplu *Bukovina i Khotinshchina u roky Pershoi svitivoi viiny ta borot’ba za ukrains’ku derzhavnist’*, în vol. *Bukovina: istorichniy narys*, Chernivtsi, 1998, p. 199–222 sau *Pod rumuns’kim postolom*, s.l., 1937, p. 19–45.

face lucrării lui Hrușevski o recenzie critică exhaustivă. Aceasta ar fi ca și când cineva ar încerca să „recenzeze” în prezent opera lui Iorga, Xenopol sau Giurescu. Multe s-au schimbat de la apariția primelor volume, ca de altfel și de la publicarea întregului *magnum opus* al istoriografiei ucrainene²⁸. Știința istorică s-a dezvoltat, a dat naștere la noi teorii, noi metode de cercetare etc. Au apărut noi culegeri de documente, au fost și continuă să fie publicate noi studii, monografii, recenzii. Cercetătorii, între timp, au devenit favorizați de facilitarea accesului la izvoarele inedite păstrate în arhivele și bibliotecile din țara lor de origine sau de peste hotare.

PROIECTE DE REEDITARE A ISTORIEI UCRAINEI-RUSI

Din considerente științifice, dar, admitem, nu mai puțin politice, Mihail Hrușevski și-a dorit o mai largă difuzare și accesibilitate a operei sale. Concepută și scrisă în limba ucraineană, aceasta s-a bucurat de ediții în mai multe limbi: ucraineană, germană, rusă și engleză. La finele secolului trecut, ținându-se cont de semnificația monografiei pentru istoriografia ucraineană și valoarea ei pentru cea universală, au luat naștere două proiecte de reeditare. Primul, în limba ucraineană, a fost inițiat cu circa douăzeci de ani în urmă de către Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Ucrainei. Este neîndoelnic că inițiativa s-a datorat pe de o parte politicii de *perestroika* promovată de Kremlin odată cu venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, iar pe de alta, deșteptării naționale a ucrainenilor. Astfel, în 1991, an în care de pe harta politică a lumii a dispărut ceea ce a fost pentru aproape șapte decenii URSS, a revăzut lumina tiparului volumul întâi al lucrării. Tirajul a fost impunător – 100.000 de exemplare. Câțiva ani mai târziu, către 1998, a fost publicată întreaga serie de volume²⁹.

Al doilea proiect, în limba engleză, a fost inițiat de Centrul de Cercetare a Istoriei Ucrainei, programul „Peter Jacyk” din cadrul Institutului Canadian pentru Studii Ucrainene (Canadian Institute for Ukrainian Studies – CIUS)³⁰. Până în prezent editorii canadieni au reușit să ofere publicului volumele I, VII, VIII și IX/1, în curs de apariție fiind volumul IX/2 (spre publicare au rămas volumele II–VI și

²⁸ Lucrarea lui Hrușevski este considerată și până în prezent ca fiind fundamental documentată cu surse necunoscute istoricilor poloni – Józef Półwiartek, *Najdalszy zachodni pochód wojsk Bohdana Chmielnickiego – mit ta rzeczywistość*, în vol. *Kozats'ki viini xvii stolittia v istorychnii svidomosti pol's'kogo ta ukrains'kogo narodiv*, ed. Leonida Zashkil'niaka, L'viv-Liublin, 1996, p. 77.

²⁹ Ediția a apărut sub egida Academiei de Științe a Ucrainei: Mihailo Hrușevski, *Istoriia Ukrainy-Rusy*, 10 vol., Kyiv, 1991–1998.

³⁰ Sediul central al Canadian Institute for Ukrainian Studies (CIUS) se află la University of Alberta în orașul Edmonton, director fiind Zenon E. Kohut. O filială a instituției există și la Universitatea din Toronto, avându-l ca director pe Frank E. Sysyn. Primul director al CIUS a fost Manoly Lupul, descendent din emigranții bucovineni veniți în Canada la intersecția secolelor XIX și XX. V. Manoly R. Lupul, *The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir*, Edmonton-Toronto, 2005, p. 1–2.

X/1–2). Decizia, de altfel justificată, de a nu respecta întocmai ordinea apariției celor zece volume (în 12 cărți) nu a fost luată în mod arbitrar de către inițiatorii acestui proiect. În recenzia sa pentru volumele VII, VIII și IX/1 Robert I. Frost sublinia că acestea „marchează esența și punctul culminant” al *Istoriei* lui Hrușevski, lucrare care, pe bună dreptate, este considerată „monumentală”³¹. De menționat că noua versiune, tradusă într-o limbă de circulație internațională (cu adnotări, hărți, fotografii, glosar și, nu în ultimă instanță, cu studii introductive semnate de cunoscuți istorici), este realizată la aproape opt decenii după trecerea în neființă a *marelui ucrainean* – cum a fost simbolic numit Mihail Hrușevski³².

ISTORIA UCRAINEI-RUSI, VOLUMUL VII Perioada cazacă până la 1625³³

Volumul are următoarea structură: *cuvânt-înainte; prefața editorului cu detalii referitoare la proiectul de traducere a operei lui Hrușevski; prefața editorului pentru volumul VII; o introducere semnată de Serhii Plokhyy*³⁴, *un glosar; două hărți; opt capitole precedate de prefața autorului; sursele bibliografice; lista suveranilor europeni (inclusiv cei ai țărilor române) și a hatmanilor ucraineni, lista publicațiilor consultate de editori; indice de nume și de denumiri geografice.*

Mențiuni referitoare la români descoperim chiar din primele pagini ale capitolului întâi intitulat *Ucraina de Sud-Est în secolele XV–XVI* (p. 1–51). Referirea s-a făcut în contextul raidurilor de jaf ale tătarilor din Crimeea din anul 1518, perioadă în care moldovenii și polonezii au reușit să-i învingă pe invadatori atât în Moldova, cât și în Ucraina (polonă și lituaniană³⁵) – regiunile Volâni și respectiv Kiev (p. 21). Este cunoscut, însă, că bunele relații româno-polone, în cazul nostru cele moldo-polone, au avut de suferit în acele vremuri de pe urma problemei Pocuției³⁶. Mihail Hrușevski, vorbind despre o altă incursiune a tătarilor în regiunea Volâni din toamna

³¹ Robert I. Frost, *Unmaking the Polish-Lithuanian Commonwealth: Mykhailo Hrushevski and the Making of the Cossacks*, în „Harvard Ukrainian Studies”, vol. XXVII, 2004–2005, 1–4, p. 315–316.

³² Despre emergența „cultului lui Hrușevski” în Ucraina după 1991 („cultul” în acest caz având conotația unei aprecieri, recunoașteri și omagiu la adresa istoricului), scrie Frank E. Sysyn, *Introduction to the History of Ukraine-Rus’*, în Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. I, p. XLI.

³³ Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. VII *The Cossack Age to 1625*, ed. Serhii Plokhyy, Frank E. Sysyn, 1999, p. 548.

³⁴ Serhii Plokhyy, *Introduction: Revisiting the „Golden Age”: Mykhailo Hrushevsky and the History of the Ukrainian Cossacks*, p. XXVII–LII.

³⁵ Termenul *Ucraina* desemna pe atunci mai mult o noțiune geografică (în sens de periferie) decât una geopolitică. Pentru secolele XV–XVII au fost cunoscute mai multe „Ucraine”: polonă, lituaniană, moscovită, tătară și turcă – Eduard Baidaus, *Politica și diplomația Moldovei în timpul domniei lui Vasile Lupu (Relații politice cu Polonia și Rusia Moscovită în anii 1634–1653)*, Chișinău, 1999, p. 8, nota 6.

³⁶ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, p. 132. Detalii privitoare la problema Pocuției la Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia, passim*.

anului 1530, nota că „expediția moldovenească de la finele aceluiași an a fost mai periculoasă. Moldovenii au ocupat Pocuția și au încercat să cucerească Camenița și Lvovul ... Campania acestora a fost privită cu un anumit grad de simpatie de către ruteni.” (p. 26) Eventual, simpatia se fonda pe comunitatea religioasă a ambelor popoare, dar și pe sprijinul acordat Frăției Ortodoxe din Galiția de către domnii moldoveni sau de către descendenții direcți ai acestora³⁷.

Una din problemele centrale abordate de autor în capitolul următor, *Originea cazacilor ucraineni* (p. 52–98), este cea a emergenței căzăcimii zaporojene ca factor semnificativ în constituirea istorică a poporului ucrainean modern. După ce prezintă cu lux de amănunte diversele teorii vizând chestiunea în cauză (p. 52–58), Hrușevski își expune propriul punct de vedere. În opinia lui, *căzăcimea* ca „mod de viață este cunoscută încă de pe timpurile Rusiei Kievene” (p. 58). „Încă în epoca bizantină”, scrie istoricul polonez Krawczyk, bazându-se pe opera istorică a contemporanilor lui Hmelnițki, „rutenii se organizau pentru a respinge atacurile tătarilor”³⁸. Mihail Hrușevski, referindu-se în continuare la geneza fenomenului căzăcesc, susținea că acesta, ca mod de existență sau ca particularitate a vieții ucrainene, era „tot atât de vechi ca și Ucraina însăși” (p. 58). Istoricul contemporan Vasil’ Balushok, la rândul său, consideră că prezența căzăcimii a fost un element comun pentru toată „Ucraina”, care *de facto* unea „Ucraina” într-un întreg cu mult înainte de constituirea Republicii nobiliare polono-lituaniene în anul 1569³⁹.

Scriind despre componența „națională” a cazacilor zaporojeni, Hrușevski atrăgea atenția asupra unui „particularism etnic” al acestora. „Națiunea cazacoruteană” este prezentată drept un grup etnic separat (p. 52), care își trăgea descendența încă din Rusia Kievană (p. 53)⁴⁰. Istoricul, însă, nu precizează care a fost aportul reprezentanților altor popoare în constituirea etnică a zaporojenilor. În prezent, în istoriografia ucraineană se consideră că pe lângă factorul „ucrainean” majoritar, căzăcimea din statul polono-lituanian a cunoscut o diversitate de circa 23 de elemente etnice, printre care: poloni, tătari, germani, turci, cehi, sârbi, maghiari, bulgari, lituanieni, belaruși, ruși-moscoviți etc.⁴¹ Românii, conform unei

³⁷ Despre sprijinul acordat Bisericii Ortodoxe din Polonia de către Movilești, dar și despre activitatea „iluministă” a Movilencilor (cazul Irinei Wiśniowiecki-Movilă) v. Ilona Czamańska, *From the Moghilas to Dosoftei. The Polish-Romanian Relations in the 17th Century*, în vol. *Romanian and Polish Peoples in East-Central Europe (17th–20th Centuries)*, Iași, 2003, p. 16. V. în acest context și Aurel H. Golimaș, *Un domnitor – o epocă*, p. 120–123.

³⁸ Antoni Krawczyk, *Problematyka kozacka w pracach historyków polskich XVII wieku*, în vol. *Kozats’ki viini xvii stolittia*, ed. Leonida Zashkil’niaka, p. 50–51.

³⁹ Vasil’ Balushok, *Ukrains’ka etnichna spil’nota*, p. 223–224.

⁴⁰ Ion Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, p. 119, observa că Hrușevski vedea în „vechii brodnici și bărladnici ... pe predecesorii cazacilor”.

⁴¹ Viktor Scherbak, *Ukrains’ke kozatstvo: formuvann’ya sotsial’nogo stanu. Druga polovina XV – seredina XVII st.*, Kyiv, 2000, p. 134–135. Acest autor susține că reprezentanții etniei ucrainene formau circa 80–90% din numărul total al oștii zaporojene – *ibidem*, p. 135. Pentru contextul românesc al acestei

estimări, de altfel departe de a fi completă, constituiau până la 2–3% din numărul total al cazacilor zaporojeni⁴².

Capitolul al doilea se încheie cu dramatica narațiune despre Dimitrie Wiśniowiecki. În opinia autorului, acest episod a avut implicații politice directe, deși cu un caracter aventurier, în viața politică a Moldovei de la mijlocul secolului al XVI-lea. Dimitrie Wiśniowiecki-Baida, considerat drept persoana care a pus temelia organizării cazacilor la pragurile râului Nipru [Zaporojie], realiza atunci o tentativă nereușită de a se înscăuna pe tronul moldovenesc⁴³. Acest nobil polon de origine ucraineană (*gente Rutheni natione Poloni*)⁴⁴, căzut într-o cursă în timpul expediției sale în Moldova din anul 1563, a fost, din câte se cunoaște, trădat de boierii moldoveni și ulterior extrădat spre pierzanie autorităților otomane⁴⁵. Moartea tragică a lui Dumitrașco⁴⁶ – sau, cum l-a numit A.D. Xenopol, „cazacul Wiśniowiecki”⁴⁷ –, personaj istoric caracterizat de Hrușevski drept „un aventurier de stepă, nestăpânit și cu largi viziuni” (p. 89), a avut un impact colosal pentru contemporani și posteritate. Prin acțiunea sa, acest Wiśniowiecki a „pavat calea spre Moldova pentru mai mulți lideri ai cazacilor, inclusiv pentru Timuș, fiul lui Bogdan Hmelnițki” (p. 97). Concluzia lui Hrușevski în principiu este corectă, doar

chestiuni a se vedea Lidia Demeny-Meșkova, *Despre participarea românilor în oastea căzăcească a lui Bogdan Hmelnițki*, în „Studii. Revista de istorie”, an XVI, 1963, nr. 6, p. 1381–1394.

⁴² Estimarea este sovietică și se referă doar la locuitorii Moldovei – *Aspekty sotsial'noi psikhologii feodal'nykh soslovii Moldavii (otnošenie k narodam sosednikh stran)*, în vol. *Iugo-Vostochnaia Evropa v epokhu feodalizma*, Kishinev, 1973, p. 176. Alte estimări apreciază la 5% proporția elementelor „ne-ucrainene” în oastea zaporojeană la mijlocul secolului al XVII-lea – Susanne Luber, *Die Herkunft der Zaporoger Kosaken des 17. Jahrhunderts nach Personennamen*, Wiesbaden, 1983, p. 108–109 apud Vasil' Balushok, *Ukrains'ka etnichna spil'nota*, p. 232.

⁴³ Ilona Czamańska, *Wiśniowieccy Monografia rodu*, p. 78–82. N. Iorga (*Legăturile românilor*, p. 22) credea că acesta era fiul Mariei, una din fiicele lui Ștefan cel Mare. Recent, istoricul polon Ilona Czamańska a formulat ipoteza că Dimitrie Wiśniowiecki a fost fiul unui domn moldovean, eventual al lui Petru Rareș. Acesta, însă, în viziunea autoarei, nu avea nimic în comun cu cazacul Baida și deci nu el a fost organizatorul oștii zaporojene de la pragurile Niprului cum se crede în istoriografie. V. Ilona Czamańska, *Descendenți din familia lui Ștefan cel Mare în familia Wiśniowiecki. Câteva noutăți*, în „Analele Putnei”, vol. IV, 2008, nr. 1, p. 258–262. Despre alte tentative de înscăunare a pretendenților cazaci v. Sergij Lep'yavko, *Kozats'ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, Chernigiv, 1996, p. 46 și 55.

⁴⁴ John-Paul Himka, *The Construction of Nationality in Galician Rus: Icarian Flights in Almost All Directions*, în vol. *Intellectuals and the Articulation of the Nation*, ed. Ronald Grigor Suny, Michael D. Kennedy, Ann Arbor, 1999, p. 113–124. Despre dilema „de neam ruteni [dar] de națiune poloni” v. mai nou Vasil' Balushok, *Ukrains'ka etnichna spil'nota*, p. 217–222.

⁴⁵ Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 465.

⁴⁶ Așa i-au zis moldovenii – *Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359–1595) întocmit după Grigore Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții, de Simion Dascălul*, ed. Const. Giurescu, București, 1916, p. 191, 200–201. N. Iorga (*Legăturile românilor*, p. 22) scria că „acasă” i se zicea „Mitru”.

⁴⁷ A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, p. 69, 70 și nota-comentariu [40] de la p. 114.

că efectiv Bogdan și nu Timuș a fost cel care beneficiase de „această pavare” înaintea fiului său. În realitate Hmelnițki-senior, prin politica sa externă și acțiunile de ordin militar, a „pavat” calea lui Hmelnițki-junior spre nerealizata domnie asupra uneia din țările române.

Problemele ce țin de evoluția și organizarea cazacilor ucraineni în a doua jumătate a secolului al XVI-lea au fost în detaliu abordate în capitolul al III-lea (p. 99–138). În această perioadă de timp s-a intensificat la maxim activismul zaporojenilor în direcția instaurării *omului lor* pe tronul domnesc transferat deja în acea perioadă de la Suceava la Iași din porunca Porții. Moldova, scrie Hrușevski, începând cu mijlocul secolului al XVI-lea devenise „arena unor tulburări permanente” (p. 114)⁴⁸. Mai întâi, cum menționa Constantin Rezachevici, Ioan Vodă cel Viteaz încheia la Hotin în iunie 1572 o alianță moldo-polonă cu Jerzy Jazłowiecki, voievod al Ruteniei și mare hatman al Coroanei. Apoi Ivonea, cum este numit el în text de Hrușevski, va începe recrutarea armatei sale în *Ucraina*⁴⁹. Inițial „la apelul” domnului moldovean „au răspuns doar «cazacii poloni» [nu zaporojeni cum se afirmă de regulă], adică nobilii poloni în frunte cu [Jan] Świerczowski [Svyrhovsky sau Svircevskii] ..., cu cetele lor”⁵⁰ formate din nobili, orășeni și cazaci (p. 114). Ulterior, însă, „victoriile moldovenilor de la Brăila, Tighina, din Bugeac și Cetatea Albă” vor fi obținute și cu concursul cazacilor de pe Nipru⁵¹.

Cu toate că finalul lui Ioan Vodă cel Viteaz a fost tragic, alți претенdenți la tronul moldav au urmat exemplul lui și al sprijinitorilor acestuia. Mihail Hrușevski scrie că în *Ucraina* a mai apărut printre cazaci o persoană care pretindea că ar fi fost fratele lui Ioan Vodă – Ioan Potcoavă. Ultimul, ajuns provizoriu în domnie, nu fără ajutorul unui oarecare moldovean pe nume Ceapă stabilit în Brașlav, va cădea jertfă și el, de astă dată, însă, cursei întinse de polonezi (p. 115). Exemplele de mai sus, ca de altfel toată lucrarea, pot crea impresia că Hrușevski tindea să evidențieze *Ucraina* ca o entitate politică și teritorială separată a statului polono-lituanian. De fapt, după colapsul Rusiei Kievene, teritoriile celei din urmă fuseseră încorporate în mare parte de Lituania și Polonia, rămânând sub jurisdicția Republicii până la dramaticele evenimente legate de numele lui Bogdan Hmelnițki.

*Aventurile moldovenești*⁵², cum a definit autorul expedițiile militare ale cazacilor în Moldova cu scopul de a susține un pretendent sau altul la tronul ieșean, au continuat și în deceniile următoare. Aceste *aventuri* sau *hărțuiri* erau de regulă

⁴⁸ Pentru o retrospectivă istorică privind relațiile zaporojenilor cu moldovenii a se vedea Florin Pintescu, *Unele considerații privind relațiile moldo-cazace în Evul Mediu*, în vol. *Ucraina-Rumuniia-Moldova: istorichni, politichni ta kul'turni aspekty vzaemyn: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii*, Chernivtsi, 2002, p. 73–91.

⁴⁹ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor*, p. 342.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 348.

⁵¹ *Ibidem*, p. 349.

⁵² Câteva decenii mai târziu, istoricul polonez Zdzisław Spieralski va publica un studiu sub acest titlu: *Awantury moldawskie*, Warszawa, 1967.

însoțite de incendierea și jaful localităților românești (p. 116–124, 125, 128, 137)⁵³, adevăr pe care Hușevski nu s-a temut să-l spună și mai târziu – spre exemplu în volumul IX, scris și publicat deja în URSS⁵⁴. Nicolae Iorga remarcă în acest context că „Moldova ajunsese pentru ei [cazaccii] câmpul clasic al aventurilor războinice și comoara prăzilor”⁵⁵. Ceea ce provoacă interes este teza conform căreia unele incursiuni zaporojene realizate în teritoriul moldovenesc au fost instigate de guvernul moscovit (p. 118). Hrușevski indică sursa, deși acest fapt nu este confirmat, nici infirmat de alți autori⁵⁶.

În capitolul al IV-lea, intitulat *Primele războaie ale cazacilor* (p. 139–196), raporturile dintre români și ucraineni au fost prezentate prin prisma evenimentelor legate de inițiativele antiotomane ale Ligii Creștine, de politica lui Jan Zamoyski în țările române și, evident, de numele lui Mihai Viteazul. Un loc central îl ocupă intervenția cazacilor în politica Marilor Puteri care erau interesate de ajutorul acestora împotriva Porții și vasalilor ei. Din cele scrise de Hrușevski rezultă că situația domnilor din Moldova din ultimul deceniu al secolului al XVI-lea nu era una dintre cele mai simple. În împrejurări dificile, aceștia refuzau orice alianță cu cazacii (p. 153), țineau piept incursiunilor devastatoare ale acestora, blocându-le calea spre Moldova împreună cu *starostii ucraineni* [nobili ruteni, administratori ai unui oraș, cetăți sau provincii polone] (p. 154–155 și p. 188); sau dimpotrivă, prin intermediul emisarilor zaporojeni jurau credință și loialitate împăratului german (p. 157) [este vorba de Aron Tiranul și căpitanul cazac Demkovic]. Istoricul notează că după ce Moldova și Țara Românească s-au aliat Ligii Creștine polonii au devenit foarte îngrijorați că turcii vor trece Milcovul, vor pătrunde în teritoriul vasalilor hainiți și apoi vor ajunge în Polonia pentru a-i pedepsi pe cazaci. În continuare se vorbește despre planul lui Zamoyski de a-l înscăuna la Iași pe boierul

⁵³ *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, coord. Demir Dragnev, Chișinău, 2007, p. 86–87.

⁵⁴ Mihail Hrușevski a fost singurul istoric sovietic ucrainean care nu a evitat acest aspect al realității istorice din secolele XVI–XVII. După dispariția URSS, primul studiu monografic ucrainean în care autorul s-a distanțat de paradigma sovietică a „prieteniei popoarelor”, menționând caracterul războinic al „vizitelor” căzăcești în Moldova, a fost Sergij Lep’yavko, *Kozats’ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, p. 99, 100, 109, 123. Acest istoric scrie că „devastările în masă ale pământurilor vrăjmașilor lor [ai cazacilor deci]” erau o „normă de conduită militară” și o sursă de existență pentru cazaci (*ibidem*, p. 118). Cu o pagină mai sus, însă, este constatată „pustiirea localităților urbane” ucrainene de către cazacii lui Nalivaiko în anul 1594 (p. 117), ceea ce indică și că, de fapt, cazacii zaporojeni nu prădau sau incendiau neapărat localitățile românești, poloneze sau moscovite etc. Drept „țintă” puteau servi orice „dușmani” – începând cu populația civilă și militarii otomani din suburbiile fostei metropole bizantine, până la co-„naționali” ucraineni [ruteni] din Polonia, cum indică și Lep’yavko.

⁵⁵ Nicolae Iorga, *Legăturile românilor*, p. 22.

⁵⁶ Sursa folosită este *Akta historyczne do panowania Stefana Batorego Króla Polskiego (od 3 marca 1578 do 18 kwietnia 1579 r.)*, ed. J. Janicki, Warsaw, 1981, p. 36 *apud* Mykhailo Hrushevsky, *History of Ukraine-Rus’*, vol. VII, p. 118.

moldovean Ieremia Movilă, Moldova ajungând în cele din urmă „*de facto* sub protectoratul Poloniei” (p. 158–160)⁵⁷.

Prezintă interes viziunea istoricului și față de politica externă promovată de domnul muntean Mihai Viteazul⁵⁸. Mihail Hrușevski scrie că după ce acesta a cucerit Transilvania cu participarea cazacilor⁵⁹, a atacat apoi și Moldova, vasală a Poloniei (p. 191). Prin succesele sale Mihai-Vodă „a atins nervul viu al guvernului polonez, în special [pe cel] al bătrânului hatman Jan Zamoyski”, iar restabilirea lui Ieremia-Vodă, continua autorul, se putea face – și în cele din urmă s-a și făcut – cu concursul zaporojenilor (p. 192–195). Hrușevski nu menționează câți cazaci au luptat de partea voievodului muntean, dar nu omite nici detaliile care ar defavoriza imaginea acestora (p. 192–193)⁶⁰. În istoriografia română cazacii zaporojeni sunt de obicei reprezentați drept mercenari pe cât de importanți și bravi, pe atât de nestatornici și conjuncturiști. Cei circa 3.000–4.000 [25–30% din numărul total al mercenarilor] de cazaci-mercenari „deși oșteni viteji, nu au constituit un element de nădejde”, adeseori dezertând și trecând de partea inamicilor lui Mihai Viteazul⁶¹.

Următorul capitol, al V-lea, este consacrat *Ucrainei de Est și căzăcimii* de la începutul veacului al XVII-lea (p. 197–244). Dat fiind faptul că materialul a vizat aspectul social al problemei existenței entității zaporojene și mai puțin relațiile politice și militare internaționale ale acestora, mențiunile despre români sunt foarte modeste. Ele apar în contextul justificării de către cazaci a expedițiilor îndreptate contra Imperiului Otoman și vasalilor acestuia (p. 208), totodată afirmându-se că aceste expediții erau uneori *încurajate* de însuși domnii Moldovei (p. 240).

Capitolul al VI-lea a fost axat pe evoluția situației politice din perioada primelor două decenii ale secolului al XVII-lea și impactul acesteia asupra căzăcimii ucrainene (p. 245–302). *Campania moldovenească* din anul 1600 – considera Mihail Hrușevski – i-a făcut pe polonezi să mobilizeze constant forțele căzăcești în interesul Republicii (p. 245). După înfrângerea lui Mihai Viteazul, scrie Hrușevski, țările române au fost cuprinse de un război dezastruos. Mai întâi scaunul domnesc al Munteniei a fost disputat de Simion Movilă și Radu Șerban

⁵⁷ Pentru detalii v. Ion Eremia, „*Tratatul*” moldo-polon din anul 1595, în „Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socio-umane”, vol. 2, Chișinău, 2000, p. 199–201; Eduard Baidaus, *Despre un adversar al unirii din 1600 – voievodul Moldovei Ieremia Movilă (1595–1606)*, în „Tyragetia, Anuarul Muzeului Național de Istorie”, vol. I, 2002, p. 93–98.

⁵⁸ Pentru existența lui „Dimitraș”, un fiu nelegitim al martirului voievod „care a crescut probabil în Zaporozskaia Seci, între cazaci”, v. Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori*, p. 279.

⁵⁹ Despre participarea cazacilor ucraineni conduși de Grigore Lobodă în oastea lui Mihai Viteazul v. Sergij Lep'yavko, *Kozats'ki vijni kintsja XVI st. v Ukraini*, p. 124–126; Nicolae Iorga, *Legăturile românilor*, p. 23.

⁶⁰ Andrei Pippidi, *Cazacii navigatori*, p. 272.

⁶¹ Nicolae Stoicescu, *Oastea lui Mihai Viteazul*, în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, coord. Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici, București, 1975, p. 92–94.

(p. 251)⁶², apoi „*nenorocosul*” Simion-Vodă, cum l-a calificat istoricul ucrainean pe acest Movilean devenit pentru scurt timp domn al Moldovei, va fi otrăvit de poloni (p. 256)⁶³. Perioada de mai târziu, a anilor 1613–1620, este numită de autor *eroică* deoarece cazacii s-au manifestat activ prin atacarea turcilor, tătarilor și românilor (p. 255, 264, 268). Expediția lui Ștefan Potocki în Moldova din anul 1612, neautorizată de Coroană sau Seim, a fost considerată „imprudentă” (p. 269), iar cea inițiată de „magnații ucraineni” [expresia folosită de Hrușevski, p. 277] Mihail Wiśniowiecki și Samuil Korecki patru ani mai târziu, în 1616, avea să conducă la acutizarea raporturilor turco-polone în regiunea Europei de Răsărit (p. 277–278)⁶⁴.

Atrage atenția asupra sa și relatarea despre disponibilitatea părții moldovene [Gaspar Grațiani] și a celei polone [Stanisław Żółkiewski] de a curma acțiunile „criminalilor” și „hoților de cazaci” (p. 297). Caracteristica dată aici zaporojenilor corespunde cu imaginea și impresia generală a nobilimii polone [dar și a celei române] despre cazaci. Această *imagine și impresie* erau „uitate” doar atunci când Republica se afla în mare pericol și avea nevoie de ajutorul „criminalilor” și „hoților de cazaci”. Războiul de la Hotin și intervenția activă a zaporojenilor conduși de hatmanul Sagaidacinăi confirmă această atitudine de interes⁶⁵.

În capitolul al VII-lea (p. 303–374), sub genericul *Căzăcimea în serviciul aspirațiilor naționale ucrainene*, Mihail Hrușevski își propunea să discute două probleme majore. Prima se referea la ortodoxia populației ucrainene, iar cea de a doua, la războiul de la Hotin din 1621. Este știut că Uniunea religioasă de la Brest din anul 1596 în mod implicit a condus la scindarea Bisericii Ortodoxe din cadrul statului polono-lituanian. Faptul împlinit a fost pe placul Scaunului Apostolic de la Roma și al polonilor în general, dar departe de a fi agreat de credincioșii de rit ortodox ai Republicii⁶⁶. Trebuie recunoscut că susținători ai cauzei ortodoxe au existat și în rândul nobilimii polone. Astfel starostele Jan [Felix] Szczenski-Herburth a condamnat în 1601 atât Uniunea, considerând-o drept „o rană în inima

⁶² Pentru Movileștii în Țara Românească v. Ștefan Andreescu, *Restitutio Daciae. Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1601–1659*, București, 1989, p. 7–34.

⁶³ Istoriografia română și polonă se bazează pe afirmația cronicarului Miron Costin conform căreia Simion Movilă a fost otrăvit de cumnata sa, doamna Elizabeta – Miron Costin, *Latopis Ziemi Moldawskiej i inne utwory historyczne*, ed. Iłona Czamańska, Poznań, 1998, p. 117.

⁶⁴ Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomatie în secolul al XVII-lea. Țările române în raporturile polono-otomano-habsburgice (1601–1634)*, București, 1994, p. 158–168. Mai nou pe această temă v. Valentin Constantinov, *Confruntări diplomatice din spațiul românesc la începutul deceniului al doilea al secolului al XVII-lea*, în vol. *In honorem Demir Dragnev, Civilizația medievală și modernă în Moldova. Studii*, Chișinău, 2006, p. 264–277.

⁶⁵ De fapt cu câțiva ani mai înainte de Hotin, în anul 1617, cazacii făceau deja front unic cu polonezii și lituanienii pentru a contracara un eventual atac al forțelor turco-tătare – Edward Baidaus, *Uwagi dotyczące genezy kampanii 1920 roku – ostatnia wyprawa Stanisława Żółkiewskiego na Moldawię*, în „*Studia historyczno-wojskowe*”, vol. I, 2007, p. 72–73.

⁶⁶ Frank E. Sysyn, *Between Poland and the Ukraine. The Dilemma of Adam Kysil. 1600–1653*, Cambridge, 1985, p. 30–31.

patriei noastre”, cât și politica Varșoviei îndreptată spre a obține o „Rutenie fără ruteni”⁶⁷. Tot el, însă, referindu-se la Moldova și Muntenia în contextul recentelor evenimente [epopeea Movileștilor și implicarea leșilor în aceasta], susținea că ambele țări, dar în special Moldova, trebuie să aparțină Poloniei. El sugera că „în ambele țări trebuie aplicată metoda pe care Cazimir cel Mare a folosit-o în Rusia (Roșie), cucerirea și împărțirea lor polonilor”⁶⁸.

După cum s-a menționat mai sus, populația ortodoxă din Rutenia nu o singură dată s-a bucurat de sprijinul coreligionarilor săi români, în special în persoana domnilor Moldovei. Cu toate că acest gest a fost de un real folos, el, totuși, nu putea fi hotărâtor pentru destinul comunității ortodoxe din statul vecin. Acolo nu exista o forță, o instituție publică care să apere ortodoxia ucrainenilor sau belarușilor în fața ofensivei catolice. Unica speranță o reprezenta oastea zaporojeană. Cu această ocazie, autorul *magnum opus*-ului scria că în primăvara anului 1610 delegația cazacilor sosită la Kiev a declarat în public că este complet solidară cu intelectualitatea și clerul ucrainean și, ceea ce este foarte important de evidențiat, va fi gata să-și sacrifice viața pentru cauza sacră – apărarea religiei lor (p. 308)⁶⁹. Un deceniu mai târziu, într-unul din manifestele sale, clerul ortodox din Kiev afirma că zaporojenii reprezentau în sine „tradiția statalității, națiunii și culturii Rusiei Vechi” (p. 312). Un consistent sprijin ideologic, ecleziastic și organizațional pentru această cauză va veni din partea lui Petru Movilă, scrie Hrușevski. Devenit arhimandrit al mănăstirii Lavra Pecerska în anul 1627, iar apoi mitropolit de Kiev în perioada 1631–1646, acest „plin de inițiativă, energic și ambițios” fiu al lui Simion Movilă (p. 326–327, 331) a lăsat o puternică amprentă asupra dezvoltării culturii, învățământului și vieții spirituale atât din orașul Kiev, cât și din întreaga Ucraină (p. 331).

Capitolul este încheiat cu două evenimente militare: înfrângerea polonilor la Țuțora din 1620 și războiul de la Hotin din anul următor, 1621. Referindu-se la lupta taberei polone, Mihail Hrușevski susținea că Stanisław Żółkiewski a adoptat o tactică de ofensivă în locul celei de defensivă practică anterior, fapt care a și condus la înfrângerea polonilor⁷⁰. Se mai menționează că hatmanul a mizat mult pe promisiunea dată de către domnul de atunci al Moldovei, croatul Gaspar Grațiani,

⁶⁷ Iurii Mytsyk, *Natsional'no-vyzvol'na viina ukrains'kogo narodu seredyny xvii st. v opinii povstantsiv*, în vol. *Kozats'ki viini xvii stolitia*, ed. Leonida Zashkil'niaka, p. 36.

⁶⁸ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor*, p. 404.

⁶⁹ Serhii Plokyh, *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*, p. 65–99. Unii politicieni din Federația Rusă au tendința să exagereze semnificația ortodoxiei pentru slavii de răsărit. Așa de exemplu, liderul Mișcării Creștin-Democratice a Rusiei Viktor Aksiuchits susținea că el este „absolut convins că belarușii, ucrainenii și rușii continuă și astăzi să aparțină unei mărețe națiuni ruse formată în baza credinței ortodoxe pe parcursul istoriei noastre comune” – Zenon Kohut, *History as Battleground: Russian-Ukrainian Relations and Historical Consciousness in Contemporary Ukraine*, Saskatoon, 2001, p. 56.

⁷⁰ Veniamin Ciobanu, *Politică și diplomație*, p. 201–202.

de a aduce după sine oști suficiente, promisiune care nu s-a realizat⁷¹. În afară de aceasta, continuă Hrușevski, moldovenii, văzând dimensiunile reduse ale contingentului polon, au intrat în panică și au trecut de partea turcilor (p. 344). În continuare istoricul conchide că această „catastrofă moldovenească” de la Țuțora a fost rezultatul disprețului pe care bătrânul hatman al Poloniei l-a manifestat față de zaporojeni, refuzând cu aroganță ajutorul acestora (p. 345). Totuși, greșeala nu a fost repetată în anul următor. Conduși de „mâna de fier” a lui Sagaidacinâi, cazacii au dat dovadă de „un incomparabil curaj și sacrificiu spre beneficiul și onoarea mamei-vitrege”, cum a fost numită Polonia de către Hrușevski (p. 368)⁷². Calitățile militare ale zaporojenilor au fost apreciate și de Nicolae Iorga, care scria că aceștia erau bine antrenați și pregătiți pentru a se confrunta cu orice dificultate⁷³.

Ultimul capitol al acestui volum, al VIII-lea (p. 375–438), cuprinde o perioadă scurtă de timp: din 1621 – imediat după războiul de la Hotin – și până la primul război polono-cazac de la Kurukovo, din anul 1625. Mihail Hrușevski scrie că lupta de la Hotin a fost apogeul gloriei militare a cazacilor ucraineni. Aceștia, „împreună cu camarazii lor de luptă [polonii], și-au servit patria cu mult curaj și devotament” (p. 375). Însă, în pofida acestui fapt, serviciul adus de ei nu a fost nici pe departe apreciat de Coroană și Republică. Solicitățile zaporojenilor „fără îndoială modeste, chiar prea modeste”: achitarea soldei anuale, păstrarea libertăților confesionale, întoarcerea bisericilor uniute comunității ortodoxe, facilități social-economice etc. (p. 376–377), nu au găsit sprijinul așteptat din partea regelui Sigismund al III-lea Vasa. Ultimul, considerând probabil că Polonia nu mai avea nevoie de serviciile cazacilor, a refuzat să-și respecte propriile promisiuni (p. 394), ceea ce a condus la confruntarea militară, iar apoi la înfrângerea zaporojenilor de la Kurukovo (p. 432–445).

În acest capitol, datele referitoare la relațiile cazacilor zaporojeni cu țările române apar sporadic. O mențiune trecătoare a fost făcută în contextul proiectului politico-militar al „sultanului” Jahja⁷⁴. Moldova și Muntenia sunt amintite doar ca fiind parte a traseului presupusei campanii antiotomane (p. 413). Altă mențiune, mai semnificativă în opinia noastră, ține de drepturile, libertățile și tradițiile căzăcimii apărute de aceștia în fața abuzului emisarilor regali. Prin intermediul

⁷¹ O prezentare mai amplă privitor la contingentele militare ale părților implicate în acel război la Castilia Manea-Grgin, *Neobičan knez na moldavskom prijestolju: Hrvat Gašpar Graziani*, p. 72.

⁷² Este interesant că la pagina 374 Polonia este calificată de autor drept „patria” cazacilor. Pentru acest hatman ucrainean, Sagaidacinâi, și eroismul cazacilor demonstrat sub zidurile Hotinului a se vedea mai nou O.I. Gurzhii, V.V. Kornienko, *Get'man Petro Nonashevish-Sagaidachnyi*, Kyiv, 2004, p. 141–151.

⁷³ Nicolae Iorga, *A History of Romania*, p. 164.

⁷⁴ Mult mai detaliat despre acest „sultan”, raporturile sale atât cu românii, cât și cu cazacii zaporojeni a scris Ștefan Andreescu, „Sultanul Jahja” și Radu Vodă Mihnea: un episod din istoria Mării Negre în veacul XVII, în Idem, *Din istoria Mării Negre (genovezi, români și tătari în spațiul pontic în secolele XIV–XVII)*, București, 2001, p. 236–261.

agenților săi, Coroana insista ca orice impostori (pseudo-țarii din Moscovia, pseudo-sultanii din Turcia și pseudo-domnii din Moldova), apăruți în teritoriile zaporojene, să nu fie primiți, adăpostiți sau susținuți. Evident, căpeteniile oștii zaporojene, exprimând voința întregii căzăcimi, nu au fost de acord cu aceste cerințe. „Cuvântul” lor a fost că ei „nu se vor dezice de tradiția lor seculară de a acorda adăpost celor cărora le era dragă libertatea” (p. 430).

ROMANIAN-UKRAINIAN RELATIONS IN THE *HISTORY OF UKRAINE-RUS*: HISTORIOGRAPHIC CONSIDERATIONS (I)

Abstract

One of the most prominent figures in Ukrainian scholarship, culture, and politics of the late nineteenth and early twentieth centuries was Mykhailo Hrushevsky. His academic and political achievements have been widely acknowledged. The present article examines part of Hrushevsky's *magnum opus*, the *History of Ukraine-Rus*, published in English translation by the Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) in Edmonton and Toronto (volumes 7, 8, and 9, book 1). The article focuses on Romanian-Ukrainian relations in the sixteenth and seventeenth centuries as described by this renowned historian. In preparing this paper, the author has made extensive use of both Romanian and Ukrainian historical writings, as well as works of present-day European and North American scholars.

The article seeks to broaden scholarly perceptions of Romanian-Slavic historical relations in the Balkans and Eastern Europe during the Middle Ages and the early modern period. Geographical proximity and the record of cultural and political contacts between Ukrainians and Romanians influenced Hrushevsky's decision to reserve a special place for the latter in his *chef d'œuvre*. The frequency of Hrushevsky's mentions of Romanians from the Danube Principalities in these volumes was determined by geopolitical, religious, cultural, and military factors. Some of his assertions about Romanians and their relations with Ukrainians, notably the Zaporozhian Cossacks, do not conform to the viewpoint usually accepted in Romanian historiography. Particular statements of Hrushevsky on this subject were not accepted by his Romanian counterparts (i.e., Nicolae Iorga and Alexandru Boldur), but his scholarship and his outstanding contribution to Ukrainian historiography were recognized and highly appreciated.